

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Л. М. Ковалець

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

Навчально-методичний посібник

Чернівці

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2021

УДК 821.161.2"18"(07)I-907
К 560

Друкується за ухвалою редакційно-видавничої ради
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Рецензент –

В. С. Мальцев, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Ковалець Л. М.

К 560 Історія української літератури першої половини ХІХ століття : навч.-метод. посібник / Л. М. Ковалець. – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. – 96 с.

Навчально-методичне видання з курсу «Історія української літератури першої половини ХІХ століття» пропонує списки художніх текстів та науково-критичних видань, плани лекційних і практичних занять, методичні рекомендації до них, а також тематику рефератів, індивідуальних завдань, самостійної роботи, контрольні й тестові завдання для самоперевірки, екзаменаційні питання тощо.

Для студентів *II курсу* філологічного факультету спеціальності 035 Філологія (українська мова та література).

УДК 821.161.2"18"(07)I-907

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2021
© Ковалець Л. М., 2021

ЗМІСТ

<i>Вступні зауваги</i>	4
Список художніх текстів для прочитання та вивчення напам'ять	7
Загальні дослідження, довідкові видання, підручники та посібники до курсу	11
Програма лекційного курсу	13
<i>Змістовий модуль 1</i>	13
<i>Змістовий модуль 2</i>	14
<i>Змістовий модуль 3</i>	17
Програма практичного курсу (тематика, плани занять, методичні рекомендації до них	19
<i>Змістовий модуль 1</i>	19
<i>Змістовий модуль 2</i>	26
<i>Змістовий модуль 3</i>	34
Науково-критична література до дисципліни (основна і додаткова)	42
<i>Змістовий модуль 1</i>	42
<i>Змістовий модуль 2</i>	46
<i>Змістовий модуль 3</i>	49
Тематика рефератів	53
Тематика індивідуальних завдань	55
Тематика самостійної роботи	56
Контрольні питання для самоперевірки	58
<i>Змістовий модуль 1</i>	58
<i>Змістовий модуль 2</i>	59
<i>Змістовий модуль 3</i>	61
Тестові завдання для самоперевірки	63
Екзаменаційні питання	83
<i>Додаток</i>	
Степан Смаль-Стоцький «Чим єсть для нас Котляревский?» ... 89	

Вступні зауваги

Українська література кінця XVIII – першої половини XIX століття є надзвичайно важливим етапом в історії письменства і в духовному житті українського народу. Процес народження якісно нових художніх явищ відбувався в органічному взаємозв'язку із загальним переходом української літератури на світську основу, пріоритетним стає індивідуальне начало. Як і інших європейських літературах, складаються основні літературні напрями і стилі (просвітительський реалізм, сентименталізм, преромантизм, романтизм), формується нова система жанрів у поезії, прозі та драматургії, зароджується літературно-естетична, літературно-критична думка, з'являються яскраві творчі індивідуальності (Іван Котляревський, Григорій Квітка-Основ'яненко, Євген Гребінка, Пантелеймон Куліш, Анатолій Свидницький, діячі «Руської трійці» Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький та ін.). Особливо ж завдяки Тарасові Шевченку, його творчості розширилася тематика й проблематика літератури, значно зріс її художній рівень, на органічному поєднанні усного мовлення й мови народної поезії сформувалася нова літературна мова. Українське письменство стає загальноєвропейським явищем із виразним національним обличчям.

Підкреслимо, що ці позитивні процеси відбувалися в умовах відсутності власної держави, колоніального існування України у складі інших держав. За словами академіка Олександра Білецького, нашої літературі «не довелося бути тільки «мистецтвом слова», вона була «зразу всім: політичною трибуною, публіцистикою, філософією, криком, плачем, стогоном поневоленої народної маси».

Зрозуміло, що творча практика, здобута в першій половині XIX століття, багато в чому визначила подальші шляхи розвитку української літератури і вплинула на імідж України у світовому культурному просторі.

Мета пропонованого університетського курсу – сформувати у студентів систематизовані знання про історію української літератури кінця XVIII – першої половини XIX століття, зокрема про її талановитих представників та їхню

творчість. Крім того, важливо зрозуміти своєрідність суспільно-політичного і духовного життя в Україні у цей час, жанрово-стильові особливості письменства, шляхи розвитку окремих жанрів, отримати знання про творчі методи раннього етапу нової української літератури тощо. Основними **завданнями курсу є**: ознайомлення студентів-філологів спеціальності «філологія» з тенденціями становлення і розвитку української літератури в першій половині XIX століття, з основними жанрово-стильовими її особливостями, з провідними творчими напрямками в письменстві того часу. Разом з тим важливим завданням є висвітлення літературної діяльності, літературної спадщини талановитих особистостей, ідейно-художній аналіз їх творів, з'ясування оригінальності і новаторства, місця в художньому процесі доби, в контексті національної і світової літератури.

Сформульовані мета і завдання дисципліни диктують специфіку **основних методів подачі матеріалу** – лекції та проведення практичних занять. Лекція бачиться нам як не лише презентація теоретичного матеріалу, а й проведення опитування для активування раніше здобутих знань чи отримання зворотного зв'язку про попереднє опрацювання рекомендованого матеріалу, рівень розуміння поточного викладу тощо. Практичні заняття відбуваються за попередньо винесеною тематикою (у т. ч. альтернативною, розрахованою на вибір теми групою, а значить, вибір нестандартних форм роботи), опрацювання рекомендованої літератури, опитування та оцінювання набутих знань.

Відповідно до вимог результативності навчання студенти *повинні знати*:

- особливості суспільно-політичної та духовної атмосфери, в якій започаткувалась історія нової української літератури;
- загальні особливості літературного процесу, характерні ознаки основних художніх методів, жанрово-стильову специфіку створеного письменниками першої половини XIX ст.
- своєрідність життєво-творчих шляхів українських письменників першої половини XIX ст., програмні зразки їхньої художньої спадщини;
- напам'ять визначені програмою тексти;

вміти:

- виявляти розуміння загальних тенденцій літературного розвитку означеного періоду;
- аналізувати життєтворчість письменників, бачити визначальне у їхньому доробку (ідейно-тематичний зміст, проблематику, образну систему, художньо-стильові особливості тощо);
- вирізняти ознаки певних художніх методів у програмових творах;
- збирати й аналізувати додаткову інформацію про певні літературні явища;
- вести полеміку щодо складних, неоднозначних питань, пов'язаних із проблемами історико-літературного розвитку, діяльністю письменників, їхньою творчістю тощо.

Обсяг курсу: 60 аудиторних годин, з яких 30 год. – лекції, 30 год. – практичні заняття.

Система оцінювання та контролю знань. Формами поточного контролю є усна та письмова (усна відповідь студента під час практичного заняття; письмові завдання, стандартизовані тести; реферати; модульні контрольні роботи). Формою підсумкового контролю є іспит. Максимальна кількість балів за курс – 100 (з них 1-й модуль – 15, 2-й – 25, 3-й – 20, іспит – 40).

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне оцінювання (аудиторна та самостійна робота)														Кількість балів (іспит)	Сумарна к-ть балів	
Змістовий модуль № 1 (15 б.)					Змістовий модуль № 2 (25 б.)						Змістовий модуль № 3 (20 б.)					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14	T15	40	100
2	2	5	3	3	4	4	4	4	5	4	5	5	5	5		

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

**Список художніх текстів
для прочитання та вивчення напам'ять**

ІВАН КОТЛЯРЕВСЬКИЙ

"Енеїда" /напам'ять уривки: 1/ Від "Еней був парубок моторний..." до "П'ятами з Трої наживав"; 2/з третьої частини від "Тепер Еней убрався в пекло..." до "Що людям льготи не давали і ставили їх за скотів"/; "Наталка Полтавка", "Москаль-чарівник"

ПАВЛО БІЛЕЦЬКИЙ-НОСЕНКО

Поетичні твори: "Горпинида, чи Вхопленая Прозерпина", "Ївга", "Нетяг", "Отцегубці", "Три бажання".

Байки: "Комашка да Цвіркун", "Львиний розділ", "Громада мишей", «Півень да Лисиця», "Квочка", "Індик", "Мужик да Гадюка", "Вовки да вівці» "Тяжба", "Рись да Кіт".

ПЕТРО ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ

Балади: "Твардовський", "Рибалка".

Байки: "Пан та Собака", "Солопій та Хівря, або Горох при дорозі", "Тюхтій та Чванько", "Дві пташки в клітці", "Дурень і Розумний", "Цікавий та Мовчун", "Лікар та Здоров'я", "Рибка", "Батько та Син".

ГРИГОРІЙ КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО

Проза: "Салдацький патрет", "Конотопська відьма", "Маруся", "Козир-дівка", "Щира любов", "Перекотиполе", "Сердешна Оксана", "Пан Халявський".

Драматичні твори: "Шельменко - волостной писарь", "Шельменко-денщик", "Сватання на Гончарівці".

ЄВГЕН ГРЕБІНКА

Байки: "Будяк да Конопличка", "Рожа да Хміль", "Ячмін", "Цап", "Лебедь і Гуси", "Ведмежий суд" /напам'ять/, "Пшениця", "Верша та Болото", "Мірошник", "Рибалка".

Поезія: "Черные очи", "Човен", "Українська мелодія" («Ні, мамо, не можна нелюба любити!»)

Проза: "Рассказы пирятинца", "Записки студента", "Нежинский полковник Золотаренко", "Чайковский".

ЛЕВКО БОРОВИКОВСЬКИЙ

Байки: "Багатий, бідний", "Щука й Пліточка", "Гуси", "Свій дім - своя воля", "Крикун", "Мішок з грішми", "Скупий", "Розбійник", "Клим", "Щука".

Поетичні твори: "Журба", "Козак", "Рибалка", "Маруся", "Чарівниця", "Вивідка", "Ледащо".

АМВРОСІЙ МЕТЛИНСЬКИЙ

Поетичні твори: "Бандура", "Степ", "Спис", "Чарка", "Козак, гайдамак, чумака", "Козак та буря", "Покотиполе", "Дитина-сиротина", "Гетьман", "Старець", "Козача смерть", "Ніч", "Добридень", "Смерть бандуриста", "Рідна мова".

МИКОЛА КОСТОМАРОВ

Поетичні твори "Пан Шульпіка", "Клятьба", "Явір, тополя й береза", "Брат з сестрою", "Ластівка", "Співець Митуса".

Проза: "Черниговка".

Драматичні твори: "Сава Чалий", "Переяславська ніч".

МИКОЛА МАРКЕВИЧ

Поетичні твори: "Сон-трава", "Приметы по коню", "Воронные кони", "Гетьманство", "Украинские ночи".

ІЗМАЇЛ СРЕЗНЕВСЬКИЙ

Поетичні твори: "Корній Овара", "Давно тебе, отчизна, я оставил..."

ОПАНАС ШПИГОЦЬКИЙ

Поетичні твори: "Тільки тебе вбачила...", "Знаєш, Саню-серденько!..", "Малороссийская баллада".

ВІКТОР ЗАБЛА

Поетичні твори: "Соловей", "Гуде вітер вельми в полі..." /напам'ять/ "Повз двір, де мила живе...", "Сирота", "До невірної", "Пугач", "Пісня /"Послухайте пісню мою..."/, "Пісня /Не плач, дівчино..."/.

МИХАЙЛО ПЕТРЕНКО

Поетичні твори: "Думи мої, думи мої...", "Небо /Дивлюся на небо та й думку гадаю..."/, "Чого ти, козаче, чого ти, бурлаче...".

ПАНТЕЛЕЙМОН КУЛІШ

Поезії: збірки "Досвітки", "Хуторна поезія", "Дзвін".

Проза: "Циган", "Гордовита пара", "Дівоче серце", "Чорна рада".

АНАТОЛІЙ СВИДНИЦЬКИЙ

Проза: "Люборацькі".

МИКОЛА ГОГОЛЬ

Проза: «Тарас Бульба»

ОЛЕКСА СТОРОЖЕНКО

Проза: "Вуси", "Голка" та інші гумористичні оповідання (за вибором), "Марко Проклятий".

МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ

Поетичні твори: "Слово до читателів руського язика", "Руська мати нас родила", "Другові", "Побратимові", "Відкинь той камінь, що ти серце тисне", "О Наливайку", "Хмельницького обступленіє Львова", "Болеслав Кривоустий під Галичем. 1139", "Туга", "Веснівка", "Думка", "До милої", "Сумрак вечерній".

Проза: "Олена".

ІВАН ВАГИЛЕВИЧ

Поетичні твори: "Мадей", "Жулин і Калина".

ЯКІВ ГОЛОВАЦЬКИЙ

Поетичні твори: "Два віночки", "Туга за родиною", "Весна", "І. Срезневському з нагоди его перебування в Ужгороді і Львові" (або інша назва "В альбом Ізмаїлу Срезневському", 1842).

МИКОЛА УСТИЯНОВИЧ

Поетичні твори: «Верховино, світку ти наш» («Верховинець»), «Рекрутка».

Проза: «Месьть верховинця»

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

(усі тексти – обов'язкові, підкреслені – нанапам'ять)

Поетичні твори: "На вічну пам'ять Котляревському", "Катерина" /уривок за вибором/, "Думи мої, думи мої..." , "Перебендя", "Тополя" /перших 16 рядків/, "До Основ'яненка", "Іван Підкова". "Гайдамаки" /від слів: "Літа орел, літа сизий..." до "Йде Залізник Чорним шляхом, За ним гайдамаки», "Причинна" /напам'ять 1-й фрагмент "Реве та стогне..." до "Та ясен раз у раз скрипів"; 2-й: "О Боже мій милий..." до "Таке її щастя, така її доля"/, "Утоплена", "Гамалія", "Розрита могила". "Чигрине, Чигрине...", "Сон" /У всякого своя доля"/ напам'ять: 1/"У всякого своя доля..." - "Адамові діти..." 8/"Летим. Дивлюся, аж світає..." - "душі пропиває"/, "Єретик", "Великий льох", "Стоїть в селі Суботові...", "Наймичка", "Кавказ" /перших 37 рядків/, "І мертвим, і живим..." /від "Якби ви вчилися ..." до "Отойди ми заходимось..."/, "Холодний Яр", "Псалми Давидові", "Минають дні, минають ночі..." , "Три літа", "Заповіт" /"Як умру, то поховайте..."/, цикл "В казематі" /напам'ять "Мені однаково", «Садок вишневий коло хати.../, «Сонце заходить, гори чорніють...», "Мені тринадцятий минало...", "Сон" /"Гори мої високі..."/, "Полякам" ("Ще як були ми козаками...»), "Один у другого питаєм...", "А. О. Козачковському", "У Бога за дверима лежала сокира", "Ну що б, здавалося, слова", "І виріс я на чужині..." , "У нашім раї на землі...», "На Великдень, на соломі... " , "І золотої, й дорогої...", "Якби ви знали, паничі...", "Неофіти", "Юродивий", "Доля". "Муза", "Слава", "Сон" /"На панщині пшеницю жала..." /, "Я не нездужаю, нівроку..." , "Подражаніє П псалму", "Марку Вовчку". "Ісаія. Глава 35", «Молитва» («Злоначинающих спина...»), "Марія", "Осії. Глава XIV", "Ой діброво, темний гаю!", "Плач Ярославни" , "Світе ясний! Світе тихий!", "І Архімед, і Галілей...", «І день іде, і ніч іде», «Тече вода з-під явора...», "Чи не покинуть нам, небого".
драма "Назар Стодоля".
Повісті: "Наймичка", "Варнак", "Княгиня", "Музыкант", "Близнець", "Художник", "Прогулка с удовольствием и не без морали", "Автобіографія", "Щоденник".

ЗАГАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ, ДОВІДКОВІ ВИДАННЯ, ПІДРУЧНИКИ ТА ПОСІБНИКИ ДО КУРСУ

1. Антофійчук В. Нова українська література: Кінець XVIII – перші десятиріччя XIX століття. – Чернівці, 2009. – 600 с.
2. Білецький О. І. Українська література серед інших літератур світу // Білецький О. І. Збір. праць : У 5 т. – Т. 2. - К., 1965.
3. Бовсунівська Т. Історія української естетики першої половини XIX століття. – К., 2001. – 344 с.
4. Грабович Г. До історії української літератури: Дослідження, есеї, полеміка. – К., 2003.
5. Гром'як Р. Т. Історія української літературної критики (від початків до кінця XIX ст.). – Тернопіль, 1999
6. Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1995.
7. Жулинський М. Слово і доля: (Українські письменники XIX – XX ст.): Навч. посібник. – К., 2002.
8. Задорожна Л. Історія української літератури кінця XVIII – 60-х рр. XIX ст. – К., 2004. – 225 с. / Вид. 2-ге: К., 2008. – 479 с.
9. Зеров М. Українське письменство XIX ст. // Зеров М. Твори: У 2 т. – Т. 2. – К., 1990. – С. 4–245.
10. Історія української літератури (перша половина XIX століття) / За ред. І. П. Скрипника. – К., 1980.
11. Історія української літератури (Перші десятиріччя XIX ст.) // За ред. П. П. Хропка. – К., 1992.
12. Історія української літератури : У 8 т. – Т. 2 / за ред. Є. Шаблювського; Т. 3 / За ред. Є. Кирилюка. – К., 1967.
13. Історія української літератури XIX ст. : у 2 кн. / За ред. М. Жулинського. – К., 2005.
14. Історія української літератури: У 12 т. – Т. 3: Література XIX ст. (1800-1830) / Заг. ред. В. Дончика. – К., 2016.
15. Історія української літератури: У 12 т. – Т. 4: Тарас Шевченко / Автор І. Дзюба; наук. ред. М. Жулинський. – К., 2014.

16. Історія української літератури: У 2 т. – Т. 1 / За ред. М. Яценка. – К., 1987.
17. Калениченко Н. Л. Українська література XIX ст. : Напрями, течії. – К., 1977.
18. Ковалець Л. М. Історія української літератури першої половини XIX століття: конспект лекцій. – Чернівці, 2011. – 100 с.
19. Наливайко Д., Шахова К. Зарубіжна література XIX сторіччя: доба романтизму. – К., 1997.
20. Українська література у портретах і довідках: Давня література – література XIX ст. – К., 2000.
21. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 років // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – Т. 41. – К., 1984.
22. Чижевський Д. Історія української літератури: Від початків до доби реалізму. – Тернопіль, 1994.

ПРОГРАМА ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

Нова українська література пори свого становлення

Тема 1. Суспільно-політична і духовна атмосфера в Україні наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. (1 год.)

1. Історичні, суспільні умови становлення нової української літератури.
2. Вплив вітчизняної та зарубіжної філософської думки на суспільне життя, розвиток літератури цього періоду. Розвиток освітньої справи.
3. Найвидатніші явища української культури першої половини XIX ст.
4. Зародження вітчизняної журналістики.
5. Поняття "нова українська література", її періодизація, основні закономірності розвитку.

Тема 2. Література кінця XVIII – перших десятиріч XIX ст. (загальний огляд) (1 год.)

1. Жанрово-стильові особливості літератури цього періоду.
2. Поняття про просвітительський (ранній) реалізм як один з основних творчих методів українського письменства кінця XVIII – перших десятиріч XIX ст.

Тема 3. Іван Котляревський. Життя, творчість, місце в історії української літератури (3 год.)

1. Огляд наукової та навчально-методичної літератури про письменника.
2. Основні віхи його життєво-творчої біографії.
3. Загальна характеристика літературної спадщини.
4. "Енеїда" І. Котляревського як літературно-мистецьке і суспільне явище. Жанрова специфіка твору, ідейно-тематичний зміст, проблематика
5. Сюжет і композиція, образи-персонажі, мова твору.
6. Значення поеми для розвитку української літератури і суспільства загалом.
7. Новаторський характер драматургії І. Котляревського.
8. Зачинатель чи основоположник? До питання про місце І. Котляревського в історії української літератури.

Тема 4. Послідовники і наслідувачі І. Котляревського в літературі (1 год.)

1. Погляди літературознавців на проблему «котляревщини».
2. Основні тематичні лінії в наслідувальній літературі (етнографічна, патріотична, соціальна).
3. Поеми П. Білецького-Носенка, С. Александрова, К. Думитрашка, П. Кореницького, Я. Кухаренка, ода К. Пузини.
4. Суперечливість бурлескного стилю.

Тема 5. Шляхи розвитку української байки в першій половині XIX ст. (2 год.)

1. Загальна характеристика питання (джерела, тематика, жанрові різновиди).
2. П. Гулак-Артемівський і його байкарська творчість.
3. Історико-літературне значення байок Л. Боровиковського і П. Білецького-Носенка.
4. Життєво-творчий шлях Є. Гребінки, тематична своєрідність його байок, місце їх в історії літератури.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

Українська література передшевченківської і шевченківської пори

Тема 6. Український романтизм. Романтична поезія першої половини XIX ст. (2 год.)

1. Романтизм як естетична проблема.
2. Основні осередки романтичного руху (на Слобожанщині, Чернігівщині й Полтавщині, у Західній Україні). Тематично-стильові течії в українському романтизмі.
3. Жанрове розмаїття романтичної творчості.
4. Найвидатніші поети-романтики (Л. Боровиковський, А. Метлинський, М. Костомаров, І. Срезневський, О. Шпигоцький, представники романтичної пісенної лірики В. Забіла, М. Петренко), своєрідність їхньої творчості.

Тема 7. Культурне відродження на західноукраїнських землях (2 год.)

1. Історичні передумови виходу "Русалки Дністрової". Діяльність гуртка "Руська трійця".
2. Альманах "Русалка Дністровая": історія видання, зміст, суспільно-історичне та культурне значення книги. І. Франко про «Русалку Дністровую» та «Руську трійцю».
3. М. Шашкевич, життя і громадсько-наукова діяльність. Романтичні засади оригінальної поетичної творчості.
4. Я. Головацький та І. Вагилевич, їх оригінальна поетична спадщина.
5. Творчість М. Устияновича, за І. Франком, «одного з перших будителів нашого народного духу».

Тема 8. Розвиток української драматургії після Івана Котляревського (1 год.)

1. Вплив театральнo-драматургічної діяльності І. Котляревського на розвиток української драматургії.
2. Водевіль й комедії, „українські опери” (твори Г. Квітки-Основ'яненка та інших авторів).
3. Історико-романтична драматургія М. Костомарова.

Тема 9. Українська проза першої половини ХІХ ст. (загальний огляд).

Григорій Квітка-Основ'яненко, його життя, творчість, місце в історії української літератури (3 год.)

1. Особливості й тенденції розвитку української прози в першій половині ХІХ ст.
2. Огляд наукової та навчально-методичної літератури про Г. Квітку-Основ'яненка.
3. Життєво-творчий шлях письменника, його громадська та культурницька діяльність.
4. Основні мотиви бурлескно-реалістичної прози письменника, поєднання у ній реалізму та фантастики.
5. Характер сентименталізму Г. Квітки. Основні мотиви його сентиментальних повістей, християнські ідеали окремих персонажів цих творів, утвердження письменником високих морально-етичних якостей простої людини.

Тема 10. Пантелеймон Куліш, його життя, творчість, місце в історії української літератури (2 год.)

1. Огляд наукової та навчально-методичної літератури про письменника.
2. Життєвий шлях П. Куліша. Багатогранність його творчої діяльності.
3. Особливості світогляду. Несподіваність, парадоксальність, духовних метаморфоз.
4. Поетична творчість (збірки "Досвітки", "Хуторна поезія", "Дзвін").
5. Соціально-історичний роман "Чорна рада"(питання історичної і художньої правди у творі, проблематика, основний конфлікт, образи й символи, романтичність стилю).
6. Драматургія, перекладацька діяльність.
7. Місце письменника в історії української літератури та в духовному житті українського народу.

Тема 11. Проза Анатолія Свидницького, Олекси Стороженка, Євгена Гребінки, Миколи Гоголя, її місце в історії української літератури (2 год.)

1. Біографія А.Свидницького, трагізм особистої і творчої долі письменника.
2. Роман "Люборацькі": своєрідність жанру, тематики, проблематики, сюжету, образної системи, стилю. Місце твору в історії української літератури. Оцінки І. Франка та О. Білецького.
3. О. Стороженко, його життєво-творчий шлях. Роман "Марко Проклятий" як своєрідний коментар фольклорних критеріїв добра і зла, морального й етичного.
4. Україна в російськомовній прозі Є. Гребінки.
5. М. Гоголь, його місце на порубіжжі культур двох народів. Культурно-історичні обставини, що впливали на мовний вибір митця. Внесок М. Гоголя в розвиток українського письменства.
6. Самореалізація М. Гоголя в повісті «Тарас Бульба»: проблематика, образ головного героя, колізія морального й національного вибору в образах синів Тараса Бульби, ідея найвищої офіри в ім'я батьківщини. Письменник про сенс існування особистості й цілого народу.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3

Тарас Шевченко, його життя, творчість, місце в історії української літератури

Тема 12. Життя і творчість Тараса Шевченка (до 1843 р.) (2 год.)

1. Огляд основної наукової та навчально-методичної літератури.
2. Життєвий шлях Т. Шевченка до 1837 року. Т. Шевченко у колі видатних діячів російської та української культури. Випуск з неволі, навчання в Академії мистецтв.
3. Літературний дебют. Оцінка критиків.
4. Тематична та жанрова своєрідність поезії. Балади Т. Шевченка раннього періоду.
5. Соціально-побутові поеми. «Катерина»: романтичне втілення теми жіночої долі, соціальна й національно-етична зумовленість конфлікту, біблійні алюзії.
6. Історичні поеми: джерела, проблематика, ідейне спрямування, оцінка критики.
7. Драматургія Шевченка, її новаторство.
8. До питання про творчий метод раннього Шевченка.

Тема 13. Життя і творчість Тараса Шевченка періоду «трьох літ» (1843-1847 рр.) (3 год.)

1. Основні події в житті Т. Шевченка цього часу.
2. Лірика періоду "трьох літ" як результат зрілості суспільно-політичних, філософсько-естетичних принципів поета.
3. Ліро-епос («Сон», «Кавказ», «І мертвим, і живим, і ненарожденним...», «Сретик», «Великий льох»): національна проблематика творів, їх жанрово-композиційні особливості, узагальнені ідеї творів та їх актуальність.
4. Соціально-побутові поеми. «Наймичка» як твір про материнство та вічну проблему жіночого щастя.
5. І. Франко про творчість Т. Шевченка періоду «трьох літ».

**Тема 14. Життя і творчість Тараса Шевченка
періоду заслання (1847–1857 рр.) (2 год.)**

1. Основні події в житті Т. Шевченка цього періоду.
2. Цикл "В казематі". Основні мотиви лірики періоду заслання, її психологічний реалізм, образ ліричного героя.
3. Поєми (соціально-побутові, історичні, сатирично-політична): загальний огляд.
4. Повісті російською мовою, їх антикріпосницька спрямованість.
5. Значення "Журналу" ("Щоденника" 1857-1858) для вивчення біографії, суспільно-політичних, естетичних, філософських поглядів Т. Шевченка.

**Тема 15. Життя і творчість Тараса Шевченка 1857–1861 рр.
Основні досягнення**

вітчизняного і зарубіжного шевченкознавства (3 год.)

1. Творчість нижньоновгородського періоду ("Неофіти", "Доля", "Муза", "Слава").
2. Лірика, її мотив єднання і взаєморозуміння на ґрунті загальнолюдських цінностей.
3. Поєма "Марія" як нове прочитання євангельського сюжету і як втілення Шевченкової філософії людини.
4. Шевченкознавство як наука. Українська література першої половини ХІХ ст. як визначне явище світової літератури.

ТЕМАТИКА І ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НИХ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

Нова українська література пори свого становлення

Практичне заняття № 1

Суспільно-політична і духовна атмосфера в Україні наприкінці XVIII – першій половині XIX століття

1. Проаналізуйте суспільно-історичні обставини в Україні наприкінці XVIII – в першій половині XIX ст. Чому Україна на початку XIX ст. не мала своєї державності?
2. Олександр I, вступивши на російський престол у 1801 р., стверджував думку про цивілізуючу роль Росії на національні меншини, в т. ч. на українців. Підтвердіть чи спростуйте цю тезу. Чи відомі вам факти – навпаки – про цивілізуючу роль українців у Росії в першій половині XIX ст.?
3. Якою була кадрова політика російських колонізаторів в Україні та австрійської влади на території Західної України і як це позначилось на духовному житті українців?
4. Назвіть основні заборони української мови у XVII–XIX ст. і зробіть висновки. Як реагувала передова інтелігенція, зокрема творча, на виклики часу?
5. Яким був стан освіти на українських землях наприкінці XVIII - першій половині XIX ст.? Чому ідеї Просвітництва поширились в Україні саме в цей час? Як це відобразилось на громадсько-культурній, духовній атмосфері в суспільстві, з'яві нових літературних сил та нової читацької аудиторії?
6. Вкажіть на найяскравіші набутки української культури кінця XVIII – першої половини XIX ст.
7. Назвіть найвизначніших мовознавців, фольклористів, літературознавців першої половини XIX століття. Які проблеми звідувала в першій половині XIX ст. кожна з цих сфер?
8. З'ясуйте роль журналістики (газет, журналів, збірників, альманахів) у становленні нової української літератури.

Методична заувага:

Тема є винятково важливою для розуміння обставин, у яких народжувалась нова українська література. Отож варто: 1) прочитати й законспектувати матеріал із підручників, посібників, звернувши особливу увагу на факти і їх природу, міркування авторитетних науковців з цього приводу; 2) спробувати побачити кожне явище суспільного, громадсько-культурного життя у зв'язку з літературним розвитком; 3) активна позалітературна, в т. ч. журналістська діяльність українських письменників, їхні літературознавчі, фольклористичні інтереси увиразнюють образи, постаті, загальне історико-літературне тло, тож вони так само варті уваги.

Практичне заняття № 2

Іван Котляревський як учасник суспільного і культурного життя України, як творча особистість, як людина

1. Розкажіть про життєві університети майбутнього автора «Енеїди». Що мав на увазі один із біографів письменника, коли твердив, що його герой «підготовляв себе к предстоящему труду»?
2. Якими були перипетії життєвої долі письменника в період його 26-літньої праці над поемою? Чому історія видання «Енеїди» виявилась тривалою і складною? Як сприйняло поему суспільство? Чи вплинула на успіх твору його україномовність, а не тільки зміст і форма?
3. Що дало підстави А. Щепкіну назвати І. Котляревського не лише гуманним директором Полтавського театру, але й творчим керівником?
4. Я. Головацький у словесному портреті І. Котляревського відзначив, що у виразі його лица «був ум і багато простодушія». На основі спогадів сучасників автора «Енеїди» доповніть цю характеристику. Якою людиною уявляється видатний письменник вам?

Завдання для індивідуальної роботи:

Створюємо есей на тему: «Чим був цікавий Іван Котляревський своїм сучасникам і чим він може бути цікавий нині нам?»».

Методична заувага:

Крім опрацювання наукової літератури, надто ж семінарію та бібліографічного покажчика, присвяченого І. Котляревському, радимо для самоперевірки самостійно підготувати хронологічну таблицю життя і діяльності письменника, а також спробувати «увійти» психологічно в коло його існування, спробувати збагнути феномен І. Котляревського як творчої індивідуальності, справді цікавої своїм сучасникам і цікавої і нині.

Практичне заняття № 3

**«Енеїда» Івана Котляревського
як видатне історико-літературне та суспільне явище**

1. Сучасна літературознавча наука стверджує, що біля підвалин нового українського письменства найближче стоять анонімна «Історія Русів», творчість Г. Сковороди та поема І. Котляревського «Енеїда». Підтвердьте чи спростуйте думку, що цей початок найбільше пов'язаний з виходом «Енеїди».
2. Розкажіть про особливості трансформації нашим автором твору Вергілія та переробки його М. Осиповим та О. Котельницьким. Як ви розумієте тезу Є. Нахліка, що в І. Котляревського засвоєння іонаціональних іншомовних творів відбулося шляхом бурлескно-трагедійної переробки, найхарактерніші риси якої: українізація, навіть перенесення дії в Україну, осучаснення, ідейна трансформація? Чим зумовлювався цей шлях?
3. Що дає нам підстави вважати поему джерелом пізнання суспільного життя, побуту, характеру українського народу у другій половині XVIII – на початку XIX ст.? Відповідь проілюструйте конкретним художнім матеріалом.

4. Укажіть на особливості стильової манери, в якій виконана «Енеїда». Чим зумовлений цей синкретизм стилів? Відповідь аргументуйте.
5. Що ви знаєте про дискусію в літературознавстві щодо еволюції / нееволуції образу Енея? Обґрунтуйте свою власну позицію. Схарактеризуйте образ автора твору.
6. В яких епізодах поеми особливо помітний антивоєнний пафос? Прокоментуйте їх.
7. Наведіть присутні у творі елементи старослов'янської, російської, польської, латинської мов. Висловіть власне ставлення до обережної думки Ю.Шевельова, що мова «Енеїди» подекуди перетворюється на горезвісний малоросійський суржик.
8. П. Куліш писав: «Як появився Котляревський із своїм Енеєм, усі зареготали... і той регіт був найстрашнішою пробою нашому писаному слову. Се він глузує з наших звичаїв, з нашої батьківщини». Т. Шевченко ж назвав «Енеїду» доброю, а «все-таки на московський кшталт». Чому твір здобув і такі різкі оцінки критиків?

Незайві доповнення (про зв'язки із мистецьким контекстом)

Вслухаємось-вдумаємось у фрагмент опери М. Лисенка «Енеїда», вдивляємось в ілюстрації до «Енеїди» А. Базилевича.

Методична заувага:

Передовсім треба уважно перечитати текст твору – попри те, що він вивчався у шкільному курсі літератури, при цьому зробити виписки цитат, необхідних для характеристики образів-персонажів, необхідного етнографічного, лексичного, іншого матеріалу, а також ознайомитись із різноманітними науково-критичними працями. Обмірковуючи риси романтичної, сентиментальної, просвітницької стильових манер в «Енеїді», з'ясовуючи, в яких епізодах вони виявляються, варто звернути увагу і на зв'язок твору з народною сміховою культурою, «низовим» бароко та «низьким» класицизмом. Щодо автора (як образу), то це, мабуть, не лише простак, але й людина вдумлива, інтелектуал свого часу. При розгляді 8-го питання слід зважити на розуміння з боку критиків небезпеки явища «котляревщини» в українській літературі.

Практичне заняття № 4

«Енеїда» і «Наталка Полтавка» Івана Котляревського: спроби нових інтерпретацій

Завдання для індивідуальної роботи:

Розробляємо і захищаємо індивідуальні дослідницькі проекти інтерпретації одного з творів І. Котляревського (у формі наукової статті з проблематики твору / електронної презентації / авторської навчально-методичної розробки (статті) для використання у шкільній практиці / відеофільму (буктрейлера) / інтелектуальної гри / інтерпретації, яка стосувалася б зв'язку літературного твору з мистецьким контекстом / видавничого експерименту тощо).

Тексти для набуття досвіду:

1. Семко Г. Застосування проектних технологій на уроках літератури // Українська мова та література. – 2010. – № 17 – 18.
2. Гундорова Т. Перевернений Рим, або «Енеїда» Котляревського // Сучасність.– 2000. – № 4. – С. 120–134; Гундорова Т. «Малоросійський маскарад»: колоніальний дискурс в «Енеїді» Котляревського та навколо неї // На щедрий вечір: Збірник на пошану Євгена Сверстюка. – Луцьк, 2004. – С. 41–65; Гундорова Т. «Котляревщина» : колоніальний кітч // Гундорова Т. Кітч і література. Травестії. – К., 2008. – С. 92–122.
3. Яценко Т. Філософсько-освітній концепт Валерія Шевчука щодо вивчення в школі «Енеїди» І. Котляревського в системі літератури українського бароко // Інтернет-ресурс (за працею В. Шевчука «Вершинний твір українського бароко. Літературознавче дослідження «Енеїди» І. Котляревського». К. : Веселка, 2003. – 38 с.).
4. Неборак В. В. Перечитана «Енеїда»: Спроба сенсового прочитання «Енеїди» Івана Котляревського на тлі зіставлення її з «Енеїдою» Вергілія. – Львів, 2001.

5. Волошина Н. Вивчення поеми «Енеїда» І. Котляревського у взаємозв'язках з образотворчим мистецтвом // Українська література в загальноосвітній школі. – 2009. – № 12. – С. 2–6.
6. Іщенко О. Мандрівний сюжет про мандрівця: підсумковий урок за «Енеїдою» І. Котляревського у 9 кл. // Українська мова та література («Шкільний світ»). – 2006. – № 41–43. – С. 9–10.
7. Макар Р. «Енеїда» як метаморфоза музею // Українська правда. – 2017. – 9 жовтн.
8. Азьомов В. Ви Наталка Полтавка? Давайте познайомимось: спроба герменевтичного аналізу п'єси І. П. Котляревського «Наталка Полтавка» // Українська література в загальноосвітній школі. – 2009. – № 5. – С. 25–31.
9. Зозуля І. Бінарний урок з української літератури та музичного мистецтва («Наталка Полтавка» І. Котляревського) // Інтернет-ресурс.

Незайві доповнення (про зв'язки з іншими видами мистецтв):

Вслухаємося-вдумуємось у фрагмент опери М. Лисенка «Наталка Полтавка»

Методична заувага:

Етапами роботи над індивідуальним проектом можуть бути наступні: 1) з'ясування проблеми, яку вважається за можливе / бажане представити; 2) чітке визначення ключового питання (теми, мети, типу проекту); 3) передбачення можливого результату; 4) опрацювання джерел інформації з обраної теми; 5) нагромадження матеріалу; 6) аналіз, зіставлення фактів; 7) аргументування думки (використання принципу «теза-аргумент-ілюстрація»); 8) прийняття власного рішення; 8) створення самого проекту і його захист.

Пам'ятаймо, що висловлені думки мусять бути аргументованими, творчими і новими, спрямованими на наше поглиблене пізнання хрестоматійних творів та розвиток умінь самостійно конструювати свої знання.

Практичне заняття № 5

Жанр байки в українській літературі першої половини XIX ст.

1. Розкажіть про історію розвитку жанру байки в українській літературі та жанрові різновиди нової байки в першій половині XIX ст. Що єднає цю творчість із байками Г. Сковороди?
2. Якими були особливості інтерпретації українськими байкарями першої половини XIX ст. «елегантної» сатири польського письменника І. Красіцького? А який вплив мала творчість росіянина І. Крилова на розвиток жанру байки?
3. Як у байкарській творчості письменників першої половини XIX ст. відобразилась: а) соціальна проблематика? Як ви гадаєте, чому твори, що порушували цю проблематику, були досить поміркованими? б) якими були підходи до проблеми виховання, стосунків батьків і дітей? Відповідь проілюструйте.
4. Схарактеризуйте особливості байки, створеної Є. Гребінкою. Що дає підстави вважати байкарську творчість цього автора найвищим досягненням у розвитку жанру в першій половині XIX ст.?

Методична заувага:

Підготовка до заняття має включати як засвоєння низки загальних питань (сконденсовано вони сформульовані в 1-му пункті), так і часткових, таких, що конкретизують загальне. Прочитання текстів байок можна здійснити і за окремими виданнями творів письменників, і за антологією «Українська байка» (К., 1983), одним із авторів передмови до якої та упорядником був чернівецький науковець В. Т. Косяченко.

Розглядаючи 4-е питання, зверніть увагу на підходи Є. Гребінки до розробки сюжетів, його намагання зменшувати кількість алегоричних постатей, відходити від традиційного дидактичного та бурлескного натуралізму, надаючи текстам більшої емоційної напруги.

Завдання для роботи у групах:

Готуємо інсценізацію (за вибором) однієї байки письменника першої половини XIX ст.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

Практичне заняття № 6

Український романтизм 20-40-х років XIX ст.

Романтична поезія

1. Назвіть основні риси романтизму, окресліть тематично-стильові течії в українській романтичній поезії першої половини XIX ст. Чи можна говорити про синкретизм творчих методів у романтичній творчості цієї пори? Відповідь проілюструйте конкретним художнім матеріалом.
2. Які критерії лежали в основі поділу радянським літературознавством романтиків на активних і пасивних, прогресивних і реакційних? Чому така класифікація не виправдала себе?
3. Що таке балада, пісня (як літературний жанр), думка, елегія, медитація, сонет? Хто з представників літератури першої половини XIX ст. розвивав ці жанри і в чому їх особливості в поезії цього часу? Чи можна говорити про їх еволюцію – скажімо, від побутово-етнографічної «Марусі» Л. Боровиковського до балад Т. Шевченка?
4. Доведіть, що в баладі Л. Боровиковського «Маруся» синтезовано запозичений сюжет та українські фольклорно-етнографічні джерела.
5. Спробуйте віднайти в поетичній творчості А. Метлинського риси його естетичного ідеалу – світу, побудованого на засадах свободи і самоврядування народу.
6. Що таке поетичний антропоморфізм і як він оприсутнений у поетичній творчості М. Костомарова?
7. Зіставте образні світи В. Забіли та М. Петренка, вкажіть на спільне та відмінне у них.

Текст для інтерпретації:

Стаття І. Франка «Дещо про «Марусю» Боровиковського» (Збір. творів: У 50 т. – К., 1982. – Т. 33. – С. 403–416).

Незайві доповнення (про зв'язки із мистецьким контекстом):

Вслухаємося-вдумуємось у зразки пісенної (романсової) лірики («Гуде вітер вельми в полі», «Черные очи», якусь із авторських пісень Марійки Бурмаки), вдивляємося-вдумуємось

у зразки романтичного живопису Григорія Світлицького «Місячна ніч», «З осінніх пісень», «Вечірні мелодії», «Елегія».

Методична заувага:

Радимо звернути особливу увагу на 1-е питання, оскільки воно базове для вивчення кількох наступних тем, присвячених романтизмові в українській літературі першої половини ХІХ століття. Тексти творів провідних українських поетів-романтиків уміщені в спеціальній антології (Українські поети-романтики. Поетичні твори. – К., 1987). Указану статтю І. Франка законспекуйте, у ній – ключ до розуміння національної самобутності явищ українського романтизму, зразок того, як аналізувати той чи інший твір. Готуючи 7-е питання, варто пам'ятати про щораз специфічне художнє мислення кожного справжнього митця.

Практичне заняття № 7

Літературне відродження на західноукраїнських землях

1. Розкажіть про діяльність гуртка «Руська трійця». Що дає підстави назвати її подвигом? Чому історія видання альманаху «Русалка Дністровая» виявилась такою складною? Доведіть його виняткове суспільно-культурне і навіть політичне значення.
2. Проаналізуйте поетичну творчість Маркіяна Шашкевича як явище романтичне, синтез громадянських мотивів з ліричними інтонаціями, фольклору з літературою, а казку «Олена» як один із перших зразків української романтичної прози. Чи вплинула на літературну практику цього письменника його громадська діяльність?
3. Схарактеризуйте літературну творчість Якова Головацького та Івана Вагилевича. Що призвело до того, що ці автори пізніше відступили від ідеалів своєї молодості?
4. Що вам відомо про постать М. Устияновича? Докладніше проаналізуйте поезію «Верховинець» з її закликом до свободи. Що сприяло тому, аби вона стала відомою народною піснею? Зверніть увагу на романтичний максималізм поета у творі «Рекрутка».

5. Назвіть літературно-критичні праці, присвячені членам гуртка «Руська трійця». Якими є мемуарні образи подвижників національного відродження в Західній Україні?

Незайві доповнення (про зв'язки із сучасною літературою):

Вслухаємося-вдумуємось у вірші сучасної львівської поетеси Мар'яни Савки.

Методична заувага:

Вивчення особливостей літературного відродження на західноукраїнських землях варто розпочати зі з'ясування суспільно-політичних умов, що склалися на цій території в перші десятиріччя XIX ст., а вже потім перейти до розгляду значущості альманаху «Русалка Дністровая» як наслідку спільного проекту діячів гуртка «Руська трійця» і окремих творчих досягнень кожного із гуртківців. До розгляду варто залучити біографічний, художній, суто літературознавчий матеріал.

Практичне заняття № 8

**Українська романтична драматургія першої половини XIX ст.
(на матеріалі п'єс Миколи Костомарова
«Сава Чалий» і «Переяславська ніч»)**

1. Вкажіть на мотиви звернень драматургів-романтиків до історичної тематики та джерела такої їхньої творчості. Відповідь проілюструйте матеріалом, що стосується п'єс М. Костомарова.
2. Аналізуючи складність відтворення минушини і людських типів у романтичній трагедії «Сава Чалий», зверніть увагу на: проблематику твору; опосередковані характеристики Сави з боку повстанців, панства, батька, його власну самооцінку. Чому процес переродження Сави Чалого виявився болісним і тривалим?
3. У чому трагедія Сави Чалого? У чому сутність його зради? Прокоментуйте слова цього персонажа: «Мені б самому ніщо так не приязно, якби ми помирилися і один другого,

ляхи й козаки, за братів щитали». Як вони корелюють із проблематикою історичних стосунків українців зі своїми сусідами? Порівняйте образи Сави Чалого і Гната Голого («подвійного зрадника і провокатора»), спробуйте психологічно проаналізувати генезу, феномени й типологію національного та морального зрадництва.

4. Схарактеризуйте зв'язок романтичної трагедії М. Костомарова «Переяславська ніч» з античною драматургією, ідейно-тематичний зміст, проблематику цього твору, його образи-персонажі, їх романтичне забарвлення. У чому полягає життєва «філософія» Лисенка, священника Анастасія, Марини, Герцика? Хто з них, на вашу думку, є найближчим до істини? Як ви розумієте слова «Вояк бути мусить чоловік і християнин»?
5. Чи погоджуєтесь ви із твердженням, що М. Костомаров надав національній драматургії глибокого психологізму, відтворив складні історичні колізії, представив новий тип героя, далекий від Петра в «Наталці Полтавці»? Узагальніть свої спостереження. У чому актуальність такої творчості?

Альтернативна пропозиція щодо форми роботи

Проведення заняття-суду над Савою Чалим за спеціально розробленим групою сценарієм

Методична заувага:

На цьому занятті незалежно від його форми студент матиме змогу продемонструвати і здатність бачити, оцінювати літературне явище в широкому історичному контексті, і здатність висловлювати свої погляди на складні, неоднозначні, суперечливі людські історії, зображені М. Костомаровим-драматургом. Ось чому уважне, вдумливе прочитання текстів, опрацювання критичної літератури і вироблення власних міркувань про прочитане вважаємо головною запорукою результативного пізнання кожного твору.

Практичне заняття № 9

Життя і творчість Григорія Квітки-Основ'яненка: проблемно-тематичний аналіз

1. Які факти, важливі епізоди з життєвої біографії Г. Квітки-Основ'яненка ви б вирізнили з-поміж інших? Як вони вплинули на творчу діяльність цього письменника, який спромігся на принципову переорієнтацію уявлень про естетичні можливості українського художнього слова? Відповідь обгрунтуйте.
2. Ю. Шевельов у статті «Перед судом сторіччя» (1943) висловив оригінальну думку про роздвоєність, що проймає глибоко усю творчість Квітки та й навіть його політичну позицію. Що мав на увазі критик і чи погоджуєтесь ви з таким твердженням? Як проглядає політична позиція напівзрусифікованого Квітки з його писань? Чи мав рацію той же Ю. Шевельов, стверджуючи, що Квітка для нас – «не вчитель», а «балакучий і добрий приятель»?
3. Поміркуйте вголос над питаннями:
 - а) Які завдання ставив письменник, створюючи «Марусю», і чи виконав їх?
 - б) Зіставте образи Наталки Полтавки й Марусі. Що в них подібне, а що – відмінне? Чи відіграли свою роль у кожному конкретному випадку різні темпераменти героїнь та різні обставини їхнього життя (т. зв. об'єктивні фактори)?
 - в) У чому виявилась ідеалізація образів Марусиних батьків? Чому, на вашу думку, багатий і набожний Наум Дрот не допоміг бідному сироті Василю заплатити найомщику? Чому, як так сталося, що батьки Марусі змогли перенести її смерть, а Василь – ні? А якою була думка самого автора про це?
 - г) У листі до Квітки Шевченко писав: «Вас не бачив, а Вашу душу, Ваше серце так бачу, як. Може, ніхто на сім світі. Ваша «Маруся» так мені про Вас розказала, що я Вас навиліт знаю». Що саме могла «розказати» повість про її автора?

4. Чому «Салдатський патрет» дослідники називають естетичним маніфестом Квітки? Наскільки важливо враховувати при аналізі літературного твору, крім особливостей тексту, ще і його підтекст?
5. Пишучи «Конотопську відьму», Квітка прагнув розкрити не стільки зовнішні, скільки внутрішні причини історичного занепаду й загибелі Української козацької держави в середині й другій половині XVIII ст. Які вони, ці причини? Чи вдалося авторові реалізувати свій задум?
6. Якими цікавими й сучасними методичними прийомами можна скористатись на заняттях, присвячених Квітці?

Незайві доповнення (про зв'язки з мас-медіа):

Випробуємо себе в ролі журналістів, скориставшись методом «Інтерв'ю з письменником».

Методична заувага:

Тема заняття спрямована на проблемний підхід до вивчення життєтворчості письменника і передбачає застосування, зокрема, дискусійного методу. Тож радимо ознайомитися з усією програмною повістевою прозою Г. Квітки-Основ'яненка, пізнати його біографію, відомості про активну громадсько-культурницьку діяльність. Осмислити ж феномен письменника допоможе серед іншого стаття Ю. Шевельова «Перед судом сторіччя: Григорій Квітка (1843-1943)» (1943) (Українська мова та література. – 2005. – Ч. 2-3).

Практичне заняття № 10

Пантелеймон Куліш і його роман «Чорна рада»

1. Розкажіть про історію написання та видання роману. Як вплинули на твір романтична основа світогляду автора та його читацькі уподобання? Вкажіть на зв'язки П. Куліша та його роману з «Тарасом Бульбою» М. Гоголя та історичною романістикою В. Скотта.

2. Звідки походить назва твору? Вкажіть на його жанрову специфіку та чим вона умотивована. Врахуйте при цьому авторське визначення та думки критиків.
3. Які проблеми національної історії порушені у творі, як вони співвідносяться з морально-етичною проблематикою твору? Як співвідносяться в романі історична і художня правда? У чому своєрідність основного конфлікту, чи зводиться він тільки до конфлікту Якіма Сомка та Іванця Брюховецького?
4. Система образів-персонажів твору складна і по-своєму динамічна. Підтвердьте чи спростуйте цю думку. Зважте при цьому на образи і представників козацької старшини (Брюховецького, Гвинтовку), і на Кирила Тура, Василя Невольника та запорозького старця Пугача. Як втілюються у творі риси лицарства, благородства, вірності почуттю та обов'язку? Яке ідейне навантаження несе образ Божого чоловіка?
5. Наскільки роман П. Куліша корелює з нашою сучасністю? Чому справді важливо дослухатись до уроків минувшини?

Незайві доповнення (про зв'язки із зарубіжною літературою):

Відшукуємо паралелі до проблематики, елементів сюжету, образів роману П. Куліша в інших історичних творах зарубіжної літератури, зокрема в романістиці В. Скотта.

Методична заувага:

Роман П. Куліша «Чорна рада» – один із найскладніших для розуміння програмних творів цього історико-літературного курсу. Тому акцентуємо на потребі сумлінного вивчення його джерельної бази, історичної основи, пізнання своєрідності поглядів автора на козацьчину, історичну долю України тощо. Кожен образ твору, навіть нібито другорядний, є носієм певної тенденції, авторської позиції, тому важливо придивитись до кожного з них, зробивши відповідні виписки з самого тексту і з науково-критичної літератури.

Практичне заняття № 11

Анатолій Свидницький і його роман «Люборацькі»

1. Розкажіть про трагізм життєвої і творчої долі А. Свидницького. Що дає підстави мовити про автобіографічні витоки роману «Люборацькі»?
2. Проблема перевертенства, небезпеки русифікації та колонізації частини українського суспільства в середині ХІХ ст., втрати нею своєї національної ідентичності – центральна у творі. Як сталося так, що до цієї проблеми виявилась прямо причетною, здавалося б, найсвідоміша частина суспільства – панотцівське середовище? Як переломлюється вона в долі кожного з роду Люборацьких? Чи мислимо при цьому говорити про проблему злочину й покари? Відповіді обґрунтуйте.
3. Чи має порушена проблема перевертенства свої історичні та моральні корені? Прокоментуйте звернення паніматки до Масі – своєрідний вибух глибинної пам'яті: від слів «Твого прадіда в цім-таки селі ляхи замучили...». Чи не підтверджує запізнільність цього вибуху цинічна відповідь дівчини, висловлена в репліці «Дурні були мої діли та прадіди, що не єдналися з панами...»? Висловіть своє думки про обговорюване, а також про проблему виховання, родинних стосунків батьків і дітей у творі.
4. Подивіться на Масю Люборацьку як на ще один варіант багатолікого художнього образу українки. Зіставте його з попередницями – Наталкою Полтавкою, Квітчиною Марусею, Козир-дівкою, Мариною з «Переяславської ночі» М. Костомарова. Чи варта співчуття ця осквернена, звиродніла, звісно, нещаслива Масина натура?
5. І. Франко відзначав, що образ Антося змальований А. Свидницьким «надзвичайно пластично і стилем, овіяним такою сердечною теплотою, яку рідко можна зустріти серед українських письменників». Прокоментуйте цю характеристику, зваживши, приміром, ще й на такий засіб індивідуалізації, як мову персонажа (мову Антося-дитини, Антося-бурсака,

Антося – закоханого й коханого, в кінці твору людини творчої, страждущої...)

6. Тож у чому новаторський характер такої творчості, таких підходів до відображення життя?

Методична заувага:

Радимо звернути увагу на біографічний матеріал, життєву історію автора як тонко інтерпретовану у творі, а також на психологізм роману, його значну й широку проблематику попри авторське визначення його як сімейної хроніки. Нагадаємо, що, характеризуючи образи-персонажі, зважаємо передусім на їхні дії, вчинки, аж відтак на портретні характеристики, мову персонажів, прямі й опосередковані авторські характеристики тощо.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3

**Тарас Шевченко, його життя, творчість,
місце в історії української літератури**

Практичне заняття № 12

**Спогади про Тараса Шевченка його сучасників
як чинник для глибшого пізнання
цієї творчої індивідуальності**

Методична заувага:

Вивчення матеріалів про життя і творчий шлях Т. Шевченка покликане систематизувати ці відомості за періодами (згідно з періодизацією І. Франка). Отож варто скористатися «Літописом...», який підготували В. Анісов та Є. Серeda, спогадами сучасників письменника, звернувши увагу й на думки, погляди, неприхильні до Т. Шевченка (В. Белінського, К. Піунової та ін.). Вважаємо, що в полі зору має бути й приватне життя національного генія, навіть його листування, бо такі уявлення здатні надати відомій історії людського змісту. Доречними для такої розмови могли б стати інтерактивні методи навчання, зокрема метод «Мікрофон».

Незайві доповнення (про зв'язки із мистецьким контекстом):

Вдивляємося-вдумуємось в автопортрети Шевченка (скажімо, 1840 р., 1843 р., 1845 р. (зі свічкою), портрети часу заслання, зокрема жанрові малюнки «Шевченко і байгуші», «Шевченко і казахський хлопчик, що грається з кішкою»; 1860 р. (офортний автопортрет у світлому костюмі, створений за фотографією); кінця 1860 р. (в кожусі і шапці, створений так само за фотографією; сучасники вважали його найвдалішим і найбільш схожим з усіх прижиттєвих зображень Шевченка, і він здобув найбільшу популярність).

Альтернативна пропозиція щодо форми роботи

**Тарас Шевченко: сучасний погляд крізь призму кіно,
дві точки зору
(обговорення двох документальних стрічок:
фільму каналу «1+1» «Таємниці генія Шевченка»
і чотирьох фільмів Юрія Макарова «Мій Шевченко»)**

Методична заувага:

Залучаємо до аналізу фахові відгуки в інтернет-ресурсах, зокрема працю Оксани Пахльовської «Тарас Шевченко – письменник ХХІ століття» та Павла Павленка «Сенсація як святокрадство». Для такого заняття так само могли б бути доречними інтерактивні методи, зокрема метод «Мікрофон».

Практичне заняття № 13

Поема Тараса Шевченка «Гайдамаки» як текст

1. З яких джерел черпав Шевченко матеріал для своїх історичних творів? Яке місце поміж цих джерел посідає його власна генетична пам'ять?
2. Що вам відомо про історію написання поеми, її публікації? Чи завершилась тема опрацювання Шевченком Коліївщини в 1841 році?
3. Укажіть на жанрову специфіку твору, обґрунтуйте її. Чому дехто з літературознавців (скажімо, І. Франко, Г. Грабович)

ставить під сумнів історичність поеми (мовляв, тут є історичні неточності, конкретні історичні персонажі бліді)? Висловіть свою думку з цього приводу.

4. У чому полягають особливості композиції твору? Зважте, зокрема, на присутність у творі вставних пісень, ліричні відступи, особливий статус автора як співучасника подій, відсутність розв'язки, поєднання з ліро-епосом прозових і драматургічних форм.
5. Проаналізуйте систему образів твору, у т.ч. два збірні образи – повсталий народ і шляхту. Наскільки глибоко виписані образи ватажків селянського руху? Зверніть увагу також на образ України – спочатку романтичної, потім залитої кров'ю. Відповідь проілюструйте конкретним художнім матеріалом.
6. Прокоментуйте сцену вбивства Гонтою своїх синів. Чи згодні ви з думкою, що Шевченко зумисне гіперболізує жорстокість повстанців, аби емоційним шоком упевнити читача в безглуздість фанатизму. Чи можна сказати, що ця гіперболізація романтична за своєю природою? Як ставився Шевченко до кровопролиття? Як назвати його настрій?
7. Якою була провідна ідея твору і в яких розділах, якій формі вона озвучена? Як ви гадаєте, з яких міркувань автор ще й «прямим текстом» викладає її у «Передмові», котра є фактично післямовою?
8. Проаналізуйте критичні відгуки на твір, його рецепцію сучасним літературознавством. Як ви гадаєте, чому «Гайдамаки» запропоновано вивчати сучасній школі тільки оглядово?

Незайві доповнення (про зв'язки з мистецьким контекстом)

Вслухаємось-вдумуємось у пісні на слова Шевченка гуртів «Kozak system», «Кому вниз», сестер Тельнюк.

Методична заувага:

Щодо 1-го пункту (про джерела «Гайдамаків»), то відомості варто структурувати на усні (сюди відносимо як розповіді очевидців, учасників Коліївщини, і фольклорний матеріал), та

книжні, пов'язані з українською та світовою літературою, працями з історії тощо. Варто пам'ятати рекомендацію Б. Лепкого стосовно самого акту читання поеми: сьогодні її не годиться читати без добрих коментарів.

Практичне заняття № 14

Поеми Тараса Шевченка «Сон» і «Кавказ»: спроба цілісних характеристик

1. Що мусить знати той, хто вивчає життя і творчість Шевченка, про період «трьох літ»? Як ви поясните його назву? У чому виявилась еволюція поета (на рівні світоглядному та художньо-естетичному)?
2. Наскільки важливо знати історію написання і надрукування таких знакових творів літератури, як «Сон» і «Кавказ»? Якими були ці конкретні історії? Яке місце посіли названі твори у долі автора та в історії нашої літератури?
3. Розглядаючи поему «Сон», важливо вказати на жанрову своєрідність твору, роль епіграфа, особливості композиції, своєрідність сюжету; важливо також звернути увагу на образ ліричного героя, контраст у першій частині, присвяченій Україні, образ «царя всесвітнього», стиль Шевченка-сатирика у третій частині поеми, образ землячка, царя й цариці, вельмож, картину «генерального мордобиття» тощо. Поміркуйте над змістом цих завдань і тим, як передати це своє знання іншим.
4. Аналогічне завдання стосується поеми «Кавказ». Отож, розкажіть про жанрову своєрідність твору, його загальнолюдську основу, філософське осмислення Шевченком образів Прометея і орла, позицію ліричного героя. А якою є мова твору, наскільки своєрідна в ньому лексика і віршування?
5. Наскільки сучасними є розглянуті твори Шевченка? Що зумовлює їхню актуальність? Відповіді аргументуйте.

Текст для інтерпретації:

Стаття Івана Франка «Темне царство» (Збір. творів: у 50 т. – Т. 26. – К., 1980. – С. 131–153).

Методична заувага:

Готуючись до заняття, варто пригадати з курсу «Вступ до літературознавства» матеріал про засоби творення комічного в літературному творі, адже він конче потрібен для належного розуміння природи Шевченкової сатири. Крім того, радимо зробити виписки зі статті І. Франка «Темне царство» та зазначених у списку рекомендованої літератури праць Ю. Івакіна. Поему «Кавказ» можна краще зрозуміти, звернувшись і до спеціальної праці І. Дзюби «Застукали сердешну волю...», у якій викладається історична підоснова твору.

Практичне заняття № 15

**«Катерина», «Наймичка», «Марія»
як трилогія Тараса Шевченка про жіночу долю**

1. Вкажіть на мотиви, що спонукали Шевченка упродовж усього життя творити «апофеоз жіночого кохання і жіночої муки» (М. Рильський). Назвіть твори Шевченка на цю тему.
2. Схарактеризуйте поему «Катерина», звернувши увагу на історію її написання й побутування, присвяти, соціальну і національно-етичну зумовленість конфлікту, загальну несправедливість, взаємну ворожнечу, скутість людини класовими, становими, майновими пересудами – те, що оточує Катерину. Вкажіть на основні елементи сюжету, роль ліричних відступів, образ головної героїні, натури, за словами І. Франка, «палкої, сангвінічної», такої, що керується у прагненнях і вчинках природними почуттями. Чому трагедія Катерини стала трагедією і її батьків? Хто він – кривдник Катерини? Як переосмислюються у творі біблійні алюзії й ремінісценції (про Богородицю, блудного сина), біблійні концепти «гріх», «жертва», «Бог», «душа й тіло», «смерть» тощо? Чи можна порівняти образ покритки в Шевченка з образом Богородиці? Чи можна вважати цей образ символом України, що потерпала від насильства? Зверніть також увагу на роль пейзажів, цілком романтичних, мову твору, зокрема народнопісенні тропи як засіб вираження думок, переживань, настроїв? Відповіді ілюструйте конкретним художнім матеріалом.

3. Проаналізуйте поему «Наймичка», зваживши на «довершену простоту» (І. Франко) змісту і форми, близькість стилю поеми до народної пісні і казки. Порівняйте Катерину з Ганною, натурою «незмірно глибшою» (І. Франко). Чи згідні ви з цією характеристикою дослідника? Наведіть інші свідчення надзвичайної популярності твору.
4. Розглядаючи поему «Марія», доведіть, що трагедія Богоматері має людський характер (це не тільки жінка-страдниця, але й натура, перейнята Синовою ідеєю оновлення, гуманізації людства). Назвіть присутні в поемі основні топоси Біблії і вкажіть, із якими подіями в житті героїв вони пов'язані. Мовлячи про Йосипа, Шевченко постійно підкреслює «святий». На яких якостях героя він акцентує при цьому? Які особливості твору дали підстави Ю. Шевельову відзначити, що «стиль «Марії» дає відчуття ласки, пестливої руки, що гладить волосся»? Як ви розумієте думку І. Дзюби, що стиль «Марії» кінематографічний?
5. У чому актуальність Шевченкових творів про жінок і материнство? Чого вони здатні навчити сучасну молоду людину?

Незайві доповнення (про зв'язки із мистецьким контекстом):

Вдивляємося-вдумуємось в образ Богородиці в українському іконописі (живопис), картини Шевченка «Катерина» й «Селянська родина».

Методична заувага:

Тема цього заняття покликана розвивати у студентів уміння здійснювати порівняльний аналіз літературних творів, бачити градацію творчих інтересів того чи іншого письменника, мислити широко, психологічно, спираючись на добуті знання і на власний життєвий досвід. Утім, у кожному творі, винесеному на це практичне заняття, – своя драма, своя історія. Ось чому варто звернути увагу на психологічні аспекти зображеного, відмінність характерів Шевченкових героїнь, тих обставин, у яких вони опинились, еволюцію образу матері й деміфологізацію евангельського дійства в поемі «Марія».

Альтернативна пропозиція щодо форми роботи

**Проведення уроку-дискусії на тему любові і зради,
сутності материнства, показу Тарасом Шевченком
жіночої долі
(за власним сценарієм)**

Альтернативна тема заняття Про особливості викладання життя і творчості Тараса Шевченка

1. Зробіть повідомлення про те, у яких класах вивчається Шевченко, які твори письменника рекомендуються програмою для загальноосвітніх навчальних закладів «Українська література. 5-9 класи», розробленою Міністерством освіти і науки України.
2. Висловіть свої міркування щодо вивчення біографії поета. Які інтерактивні методи можна при цьому застосувати? Продемонструйте фрагмент такого уроку.
3. Розкрийте своє бачення особливостей вивчення ліричних творів Шевченка. А які сучасні підходи можна при цьому застосувати? Відповідь проілюструйте на конкретному матеріалі.
4. Поміркуйте про наочність і технічні засоби навчання на уроках літератури при вивченні життя і творчості Шевченка, а також про міжпредметні зв'язки. Запропонуйте теми інтегрованих уроків шевченківської тематики.
5. Які види письмових робіт можуть бути застосовані на таких уроках? Запропонуйте тематику творчих робіт. Наскільки дидактичний матеріал може допомогти перевірити знання такого матеріалу?
6. Підведення підсумків роботи.

Методична заувага:

Тема, винесена на обговорення, доволі широка, тому задля уникнення неконкретності радимо інтерпретувати вужчі питання. Так, підготовка дидактичного матеріалу з теми

«Тарас Шевченко» може стосуватися підготовки блоку тестів щодо одного конкретного твору, творчого періоду і т. д. Зрозуміло, що варто ознайомитися з програмою для загальноосвітніх навчальних закладів, методичними посібниками, газетно-журнальними статтями, де узагальнюється кращий досвід педагогів щодо вивчення життєвого і творчого шляху Т. Шевченка.

Зважте на цікаві методи роботи, які застосовує сучасна школа: «Асоціативний куш», «Робота в групах», «Метод *так чи ні*», «Складіть кросворд», «Мозковий штурм», «Продовжіть речення», «Продовжіть твір», «Оберіть позицію», «Інтерв'ю в письменника» тощо.

НАУКОВО-КРИТИЧНА ЛІТЕРАТУРА ДО ДИСЦИПЛІНИ
Модуль 1
Основна література

1. Аврахов Т. Г. Класик нової української літератури (Про П. П. Гулака-Артемівського) // Українська мова і література в школі. – 1990. – № 1. – С. 84-86.
2. Білецький О. І. Українська література серед інших літератур світу // Білецький О. І. Збір. праць: У 5 т.- К., 1965. - Т. 2.
3. Бовсунівська Т. В. Українська бурлескно-трагестійна література першої половини ХІХ століття: (в аспекті функціонування комічного). – К., 2006.
4. Борзенко О. І. Письменник «на перехресті»: (Іван Котляревський і особливості нового етапу літературного життя // Борзенко О. І. Сентиментальна «провінція»: Нова українська література на тлі становлення. – Х., 2006. – С. 66–145.
5. Гончар О. І. На ґрунті народного життя: До 170-річчя з дня народження Є. П. Гребінки // Радянське літературознавство. – 1982. – № 2. – С. 51-58.
6. Гром'як Р. Т. «Енеїда» І. Котляревського і час // Радянське літературознавство. – 1971. – № 11.
7. Гундорова Т. Перевернений Рим, або «Енеїда» Котляревського // Сучасність. – 2000. – № 4. – С. 120–134.
8. Гундорова Т. «Малоросійський маскарад»: колоніальний дискурс в «Енеїді» Котляревського та навколо неї // На щедрий вечір: Збірник на пошану Євгена Сверстюка. – Луцьк, 2004. – С. 41–65.
9. Гундорова Т. «Котляревщина» : колоніальний кітч // Гундорова Т. Кітч і література. Трагестії. – К., 2008. – С. 92–122.
10. Деркач Б. А. Байкарська спадщина Левка Боровиковського // Радянське літературознавство. – 1975. – № 1. – С. 50-63.
11. Деркач Б. А. І. Крилов і розвиток жанру байки в українській дожовтневій літературі. – К., 1977.
12. Деркач Б. А., Косяченко В. Т. Жанр байки в українській літературі // Українська байка. – К., 1983. – С. 3-27.

13. До 200-річчя «Енеїди» (Ряд статей) // Слово і Час. –1998. – № 12. – С. 32-39.
14. Задорожна Л. Євген Гребінка. Літературна постать. – К., 2000.
15. І. П. Котляревський - перший класик нової української літератури: Зб. наук. статей: У 2 ч.– Полтава, 1998.
16. Іван Котляревський у документах, спогадах, дослідженнях.– К., 1969.
17. Іван Котляревський у критиці та документах. – К., 1959.
18. Кирилук Є. Іван Котляревський: Життя і творчість. – К., 1981.
19. Куценко Л. Байка П. Гулака-Артемівського «Пан та Собака» : національне в соціальному змісті твору // Дивослово. –2003. – № 8. – С. 2-3.
20. Кучинський М. Де ж справжня «Наталка Полтавка»? // Київська старовина. –1994. – № 5. – С. 98-99.
21. Лагода В. Невідомий Іван Котляревський // Вітчизна. – 1994. – № 9-10. – С. 134-143.
22. Литвин М.С. З когорти класиків (До 170-річчя з дня народження Є. П. Гребінки) // Українська мова і література в школі. – 1982.– № 2. – С.66-68.
23. Лімборський І. Творчість Івана Котляревського: Авторська індивідуальність, європейські паралелі, порівняльна поетика. – Черкаси, 2010.
24. Мороз М.О. Іван Котляревський. Семінарій.– К., 1969.
25. Назар М. Пісня у драмі-опері І. Котляревського «Наталка Полтавка» // Дивослово. – 1996. – № 9. – С. 46-49.
26. Нахлік Є. Перелицьований світ Івана Котляревського: текст-інтертекст-контекст. – Львів, 2015.
27. Нахлік Є. К. Творчість Івана Котляревського. – Львів, 1994.
28. Нахлік Є. Творчість Івана Котляревського: Замовчувані інтерпретації, дискусійні проблеми, спроба нового прочитання (з погляду літературних напрямів і течій) : До 225-річчя від дня народження письменника. – Львів, 1994.
29. Неборак В. В. Перечитана «Енеїда»: Спроба сенсового прочитання «Енеїди» Івана Котляревського на тлі зіставлення її з «Енеїдою» Вергілія. – Львів, 2001.

30. Павлишин М. Риторика і політика в «Енеїді» Котляревського // Сучасність. – 1994. – № 4. – С. 159–168; *Передрук*: Павлишин М. Канон та іконостас: Літературно-критичні статті. – К., 1997. – С. 294–307.
31. Руднев Е. Іван Котляревський (Знане й незнане) // Слово і Час. – 1997. – № 1. – С. 59-68.
32. Сивокінь Г. І. Котляревський на тлі сучасної йому європейської літературної думки // Дивослово. – 2003. – № 12. – С. 2-3.
33. Скоць А. «Наталка Полтавка» І. Котляревського // Українське літературознавство. – Львів, 1981. – Вип. 37. – С. 133-143.
34. Слоновьовська О. І «Енеїди» владний сміх... // Українська мова та література. – 1999. – № 48. – С. 2-4.
35. Смаль-Стоцький С. Котляревський і його «Енеїда». Виступ на конференції у Львові 1. XI. 1898 // Буковина (Чернівці). – 1898. – № 139-140.
36. Смаль-Стоцький Ст. Чим є для нас Котляревський? Виступ в Чернівцях 3. XII. 1898 // Буковина (Чернівці). – 1898. – № 141, 142-143.
37. Стеценко Л. «Наталка Полтавка» в театрах світу // Українська мова і література в школі. – 1969. – № 9. – С. 15-19.
38. Сулима М. «Наталка Полтавка» й українська драматургія XVII-XVIII ст. // Київська старовина. – 1998. – № 5.
39. Ткачук М. Український характер в «Енеїді» Котляревського // Київська старовина. – 1994. – № 5. – С. 92-96.
40. Ткачук М. Творчість Івана Котляревського: антропологічний та естетичний дискурси. – Суми, 2009.
41. Ушкалов Л. Сковорода та інші: Причинки до історії української літератури. – К., 2007.
42. Хропко П. «Енеїда» Івана Котляревського як епохальний твір // Сучасний погляд на літературу. Наук. зб. – К., 2001. – Вип. 5. – С. 3-6.
43. Хропко П. П. Біля джерел української реалістичної поезії (10-40-і роки XIX ст.). – К., 1972. – С. 133-185.
44. Хропко П. П. Становлення нової української літератури. Посібник для вчителів. – К., 1988.

Додаткова література

1. Волошина Н. Вивчення поеми «Енеїда» І. Котляревського у взаємозв'язках з образотворчим мистецтвом // Українська література в загальноосвітній школі. – 2009. – № 12. – С. 2–6.
2. Грабович Г. Семантика котляревщини // Сучасність. – 1995. – № 5. *Передрук*: Грабович Г. Семантика котляревщини // Грабович Г. До історії української літератури: Дослідження, есе, полеміка. – К., 1997. – С. 316 – 332.
3. Іван Котляревський. Бібліографічний покажчик. 1798-1968.– К., 1969.
4. Кочерган М. П. І. Котляревський як лексикограф // Мовознавство. –1998. – № 1. – С. 40-43.
5. Мартинов М. П'єса Івана Котляревського «Наталка Полтавка» – своєрідне дзеркало моральних чеснот найвищого рівня // Українська мова й література в школах України. – 2015. – № 9. – С. 41 – 44.
6. Михайлин І. Історія української журналістики. Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики. – Х., 2004.
7. Нахлік Є. Бурлескно-трагедійні коди «Енеїди» І. Котляревського // Дивослово. – 2019. – № 9. – С. 46–55; № 10. – С. 49–56.
8. Пархітко Н. Іван Котляревський. Дорога до висоти. Урок, 9 кл. // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2016. – № 16-18. – С. 34-39.
9. Чопик Р. Пролог на тлі епілогу // Чопик Р. Переступний вік: Українське письменство на зламі ХІХ–ХХ ст. – Львів; Івано-Франківськ, 1998. – С. 6-11.
10. Шевчук Вал. «Енеїда» Івана Котляревського в системі літератури українського бароко: Розмисел. – Львів, 1998; *Перевидання*: Шевчук Вал. Вершинний твір українського бароко: Літературознавче дослідження «Енеїди» І. Котляревського. – К., 2003.

Модуль 2

Основна література

1. Багрій Р. Шлях сера Вальтера Скотта на Україну. – К., 1993.
2. Гнідан О. Мотиви лірики Амвросія Метлинського (Аналіз в аспекті творчого методу) // Гнідан О. Історія української літератури ХІХ – початку ХХ століття: Практичні заняття. – К., 1987.
3. Гончар О. Зачарований небом: Романтичний світ Михайла Петренка // Слово і Час. – 1997. – №11-12. – С.21-25.
4. Гончар О.І. Григорій Квітка-Основ'яненко. Життя і творчість. – К., 1969.
5. Гончар О.І. Григорій Квітка-Основ'яненко. Семінарій. – К., 1974.
6. Дзига І. «Чорна рада» та її джерела: До 150-річчя написання роману // Освіта. – 1997. – 8-15 січня.
7. Дзюба І. Якій Головацький // Дзюба І. З криниці літ: У 3 т. – Т. 3. – К., 2006-2007. – С. 138-143.
8. Жук Н.Й. Анатолій Свидницький: Нарис життя і творчості. – К., 1987.
9. Зубков С. Григорій Квітка-Основ'яненко. Життя і творчість. – К., 1978.
10. Івашків В.М. Українська романтична драма 30-80-х років ХІХ ст. – К., 1990
11. Ільєнко Л. Пантелеймон Куліш послідовник Вальтера Скотта // Урок української. – 2002. – №3. – С.58-61.
12. Камінчук О. Поетика української романтичної лірики. – К., 1998.
13. Ковалець Л. Про Квітчину «Сердешну Оксану» і не лише про неї // Дивослово. – 1998. – №5. – С.8-10.
14. Комаринець Т.І. Ідейно-естетичні основи українського романтизму. – К., 1983.
15. Лаврова В.І. Духовність образу Сави Чалого з однойменної драми М. Костомарова // Літературознавство, «Просвіта» і духовний ідеал українця: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Кривий Ріг, 1994. – С. 26-27.

16. Лімборський І. Цінуючи чуттєву природу людини. Український літературний сентименталізм у контексті європейських літератур // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2002. – № 5. – С. 32–38.
17. Лімборський І. Український сентименталізм – забута історико-літературна проблема? // Слово і Час. – 1994. – № 2. – С. 62-65.
18. Наливайко Д.С. Искусство: Направления, течения, стили. – К., 1981.
19. Нахлік Є. Пантелеймон Куліш. – К., 1989.
20. Нахлік Є. Українська романтична проза 20-60-х років XIX ст. – К., 1988.
21. Нахлік Є. Пантелеймон Куліш. Особистість, письменник, мислитель : у 2 т. – Львів, 2007.
22. Нахлік Є.К. Поетичний світ Шашкевича-романтика // Радянське літературознавство. – 1984. – №8.
23. Петраш О. “Руська трійця”: М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький та їхні літературні послідовники. – К., 1972.
24. «Руська трійця» в історії суспільно-політичного руху і культури України. – К., 1987.
25. Слоновьська О. «Гетьмани, гетьмани, якби-то ви встали...» Аналіз роману П.Куліша «Чорна рада» // Дивослово. – 1994. – № 12. – С. 11-16.
26. Смілянська В.Л. Літературна творчість Миколи Костомарова // Костомаров М.І. Твори: У 2 т. – К. 1990. – Т. 1.
27. Ткачук М. Лірика Маркіяна Шашкевича. – Тернопіль, 1999.
28. Турчин М. Філософська повість на Україні (Нетрадиційний погляд на повість «Маруся» Г. Квітки-Основ'яненка) // Українська мова та література в школі. – 1993. – № 11. – С. 46-50.
29. Фігурна Н. Проблема «пращурів і нащадків» у романі А. Свидницького «Люборацькі» // Українська мова і література. – 1999. – № 40. – С. 12.
30. Фігурна Н. Проблема української жінки (на матеріалі роману А.Свидницького «Люборацькі») // Слово і Час. – 1999. – № 11. – С. 14-16.

31. Хропко П. П. Українська драматургія I половини XIX ст. – К., 1972.
32. Чемерис В. Вічна тайна Михайла Петренка, маловідомого поета, який на віки став відомим // Літературна Україна. – 2003. – 20 березня.
33. Шалата М. М. Шашкевич. Життя, творчість і громадсько-культурна діяльність. – К., 1969.
34. Шалата М. Й. Іван Вагилевич // Українська мова і література в школі. – 1991. – № 9. – С. 95-96.
35. Шевельов Ю. Перед судом історії: Григорій Квітка (1843-1943) // Українська мова і література. – 2005. – С. 9-14.
36. Яценко М. Минуле проростає в сучасність (Романтична драматургія М. Костомарова) // Слово і Час. – 1992. – №5. – С. 1-8.
37. Яценко М. Т. Романтизм як художній напрям в українській літературі // Українська мова й література в школі. – 1989. – № 2.

Додаткова література

1. Волинський П. К. Український романтизм у зв'язку з розвитком романтизму в слов'янських літературах // Волинський П. З творчого доробку. – К. 1973.
2. Гречанюк Ю. А., Нямцу А. Є. Проблеми історизму і традиції в літературі XIX-XX ст. – К., 1997.
3. Григорій Федорович Квітка-Основ'яненко. Бібліографічний покажчик. – Харків, 1978.
4. Лімборський І. Творчість Григорія Квітки-Основ'яненка: генеза художньої свідомості, європейський контекст, поетика. – Черкаси, 2007.
5. Пинчук Ю. Исторические взгляды Н. И. Костомарова. – К., 1983.
6. Пільгук І. І. Початки романтизму в українській літературі і творчість М.І.Костомарова // Пільгук І. І. У пошуках художньої правди. – К., 1969. – С. 52-73.
7. Русалка Дністровая. (Фотокопія з видання 1837 р.).– К., 1972.
8. Сиваченко М. Анатолій Свидницький і зародження соціального роману в українській літературі. – К., 1962.
9. Ятищук О. Григорій Квітка-Основ'яненко в духовній історії України.– Тернопіль, 2003.

Модуль 3

Основна література

1. Анісов В., Серeda Є. Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка. – 2-ге вид. – К., 1976.
2. Антош Г. Знову про «Катерину» Тараса Шевченка // Дивослово. – 2003. – №12. – С.22-24.
3. Барабаш Ю. Історіософія Тараса Шевченка // Слово і Час. – 2004. – № 3. – С. 15-37.
4. Барабаш Ю. Просторинь Шевченкового слова: Текст-контекст, семантика-структура. – К., 2011.
5. Бородін В. Автор-оповідач в поемі Т. Г. Шевченка «Сон» // Українська мова і література в школі. – 1987. – № 12. – С. 12-16.
6. Голомбйовський Й. М. Еволюція образу матері в поемах Т. Г. Шевченка // Українське літературознавство. – 1973. – Вип. 19. – С. 103-109.
7. Грабович Г. Прихований Шевченко // Критика. – 2000. – № 9. – С. 4-12.
8. Грабович Г. Шевченко, якого не знаємо (З проблематики символічної автобіографії та сучасної рецепції поета). – К., 2010.
9. Грабович Г. Шевченкові «Гайдамаки». Поема і критика. – К., 2013.
10. Дзюба І. «Застукали сердешну волю...» (Шевченків «Кавказ» на тлі непроминального минулого). – К., 1995.
11. Дзюба І. М Тарас Шевченко. Життя і творчість. – К., 2008.
12. Єфремов С. Історія українського письменства. - К., 1995.
13. Жулинський М. Слово і доля : [Українські письменники XIX - XX ст.]: Навч. посібник. – К., 2002.
14. Жур П. Труді і дні Кобзаря: Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка. – К., 2003.
15. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. – К., 2001.
16. Зайцев П. І. Життя Тараса Шевченка. – 2-ге вид. – К., 2004.
17. Івакін Ю. Коментар до “Кобзаря” Шевченка. Поезії 1847-1861 рр. – К., 1968.

18. Івакін Ю. Коментар до “Кобзаря” Шевченка. Поезії до заслання. – К., 1964.
19. Івакін Ю. Сатира Т. Г. Шевченка. – К., 1959.
20. Івакін Ю. Стиль політичної поезії Шевченка. – К., 1961.
21. Іванчишин П. Вульгарний «неоміфологізм»: від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка. – Дрогобич, 2001.
22. Клочек Г. Поезія Тараса Шевченка: Сучасна інтерпретація: Посібник для вчителя. – К., 1998. / *Перевидання*: Тернопіль, 2014.
23. Кодак М. Прагматичний узус реалізму (Комедія «Сон» як текст) // Слово і Час. – 2001. – № 11. – С. 60-73.
24. Кониський О. Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя. – К., 1991.
25. Лепкий Б. Про життя і твори Т. Шевченка. – К., 1994.
26. Луцький Ю. Між Гоголем і Шевченком. – К., 1998.
27. Наєнко М. Художня література України: Від міфів до модерної реальності. – К., 2008.
28. Огієнко І. Тарас Шевченко / Упоряд., автор передм. та комент. М. С. Тимошик. – К., 2002.
29. Пахаренко В. Незбагнений апостол: Світобачення Шевченка. – Вид. 2. – Черкаси, 1990.
30. Сверстюк Є. Шевченко і час. – К., 1996.
31. Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982.
32. Спогади про Шевченка / Упоряд. і прим. В. Бородіна, М. Павлюка, О. Бороня; передм. В. Смілянської. – К., 2010.
33. Т. Г. Шевченко: Біографія / Бородін В. С., Івакін Ю. О., Кирилюк Є. П., Смілянська В. Л., Чамата Н. П., Шубравський В. Є.– К., 1984.
34. Т. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975.
35. Тарас Шевченко у приватному житті: Зб. ст. – К., 2014.
36. Тарас Шевченко: Документи та матеріали до біографії. 1814-1861. – К., 1982.
37. Филипович П. Шевченкознавчі студії. – Черкаси, 2002. – 220 с.
38. Франко І. “Наймичка” Т. Шевченка // Зібр. творів : У 50 т.– Т. 29. – К., 1981.–С. 447-469.

39. Франко І. Темне царство // Збір. творів: У 50 т. – К., 1980. – Т. 26. – С. 131-153.
40. Франко І. Шевченкова “Марія” // Збір. творів: У 50 т. – Т. 39. – К., 1980. – С. 300-309.
41. Чалий М. Життя і твори Тараса Шевченка (Звід матеріалів до його біографії). – К., 2011. – 262 с.
42. Шагінян М. Тарас Шевченко. – К., 1970. – 253 с.
43. Шевченківський словник. – Т. 1, 2. – К., 1976.
44. Шевченкознавча енциклопедія: В 6 т. – К., 2012-2015.

Додаткова література

1. Заславський І. Шевченків «Кавказ» як художній феномен // Дивослово. – 2000. – № 2. – С.2-5.
2. Коваленко П. П. Серце моє трудне, що в тебе болить? Захворювання і смерть Т. Г. Шевченка із погляду сучасної медицини. – Чернівці, 2000.
3. Листи до Тараса Шевченка. – К., 1993.
4. Марко В. Наближення до Шевченка (Аналітичні етюди) // Дивослово. – 2012. – № 5. – С. 44-47.
5. Масенко Л. Чому загинули Гонтимі діти? Дискурс насильства в творчості Тараса Шевченка // Українська мова і література в школі. – 2001. – № 4. – С. 6-7.
6. Нахлік Є. «І мертвим, і живим, і ненародженим», і самому собі: Шевченкове осмислення минулого, сучасного й майбутнього та власної екзистенції. – Львів, 2014.
7. Нахлік Є. Доля – Los – Судьба. Шевченко і польські та російські романтики. – Львів, 2003.
8. Нахлік Є. На первоцвіт вдарили морози: П. Куліш про Т. Шевченка та Кирило-Мефодіївське товариство // Україна. – 1989. – № 10. – С. 17.
9. Семків Р. Шевченків «Сон» («У всякого своя доля...») : діалогічність, карнавальність // Слово і Час. – 1999. – № 7. – С. 56-59.
10. Скоць А. Поема Тараса Шевченка «Наймичка» // Дивослово. – 1994. – № 3. – С. 18-22.

11. Скоць А. Шевченкова «Катерина» // Українська мова та література в школі. – 1991. – № 6. – С. 30-34.
12. Слоньовська О. Історична концепція «Гайдамаків» Т. Шевченка // Дивослово. – 1997. – № 12. – С. 26-30.
13. Смілянська В. Л. «Святим огненным словом...» Тарас Шевченко: Поетика. – К., 1990.
14. Степовик Д. Християнство і Шевченко // Київська старовина. – 1994. – № 2. – С. 27-32.
15. Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – К., 1999. - № 1. – 272 с. (Весь часопис присвячено Т. Шевченку).
16. Чамата Н. П. Композиція поеми Т. Шевченка «Кавказ» // Рад. літературознавство. – 1983. – № 10. – С. 27-36.

Інформаційні ресурси

1. Історія української літератури ХІХ ст. : У 2 кн. Кн. 1 / За ред. акад. М. Жулинського. – Режим доступу: <http://1576.ua/books/5165>
2. Історія української літератури ХІХ ст. / За ред. М. Яценка – Режим доступу: <https://www.twizpx.com/file/2154228>
3. Задорожна Л. М. Історія української літератури кінця ХУІІІ – 60-х років ХІХ ст. – Режим доступу: <https://www.twizpx.com/file/1108848>
4. Задорожна Л.М. Нове слово 2 (Хрестоматія української літератури кінця ХУІІІ - 60х років ХІХ століття) – Режим доступу: <https://www.twirpx.com/file/1943099/>
5. www.chtyvo.org.ua
6. www.diasporiana.ua
7. www.hurtom.com
8. www.litopys.org.ua

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Внесок українських письменників першої половини XIX ст. у розвиток вітчизняної мовознавчої науки.
2. Педагогічна діяльність І. Котляревського.
3. Сильові особливості поеми І. Котляревського «Енеїда».
4. Лексичні багатства «Енеїди» І. Котляревського.
5. «Енеїда» і «Наталка Полтавка» І. Котляревського в літературно-критичній думці XIX ст.
6. Сценічна доля «Москаля-чарівника» І. Котляревського.
7. Послідовники і наслідувачі І. Котляревського в літературі з погляду М. Зерова.
8. Національне в соціальному змісті нової української байки першої половини XIX ст.
9. Проблеми виховання, стосунків батьків і дітей у байкарській творчості письменників першої половини XIX ст.
10. Вплив Г. Сковороди на розвиток нової української байки в першій половині XIX ст.
11. Я. Кухаренко у життєво-творчих зв'язках із Т. Шевченком.
12. Творчість українських письменників-байкарів П. Гулака-Артемовського, Л. Боровиковського, Є. Гребінки у літературно-критичній думці XIX ст.
13. Байка у творчості західноукраїнських літераторів першої половини XIX ст.
14. Культурницька діяльність Г. Квітки-Основ'яненка.
15. Християнські ідеали, сповідувані персонажами сентиментально-реалістичних повістей Г. Квітки-Основ'яненка.
16. Український преромантизм із погляду сучасної літературознавчої науки.
17. П. Гулак-Артемовський і Л. Боровиковський як інтерпретатори поетичної творчості А. Міцкевича.
18. П. Гулак-Артемовський, П. Білецький-Носенко, К. Думитрашко як інтерпретатори німецькомовної поезії.
19. А. Метлинський, М. Костомаров, П. Куліш як інтерпретатори творів польських романтиків.

20. Діячі «Руської трійці» як інтерпретатори «Слова о полку Ігоревім».
21. Розвиток драматургії й театру на західноукраїнських землях у першій половині XIX ст.
22. Повісті О. Стороженка «Марко Проклятий» і М. Гоголя «Страшная месьть»: порівняльний аналіз.
23. Роман П. Куліша «Чорна рада» в літературно-критичній думці першої половини XIX ст.
24. Образ Шевченкового Перебенді в контексті типологічно близьких образів української літератури.
25. Роль ліричних відступів у поемі Т. Шевченка «Гайдамаки».
26. Ідейні переконання Т. Шевченка і своєрідність їх художнього втілення в поемі «Гайдамаки».
27. Конфлікт особистого і загального в художньому світі поемі Т. Шевченка «Гайдамаки».
28. «Сумно, страшно, а згадаєш – Серце усміхнеться»: особливості психологічного настрою Т. Шевченка у ставленні до Коліївщини (за поемою «Гайдамаки»).
29. Алегоричний образ «посяного, але невижатого жита» в Шевченковій поемі «Гайдамаки» (розділ «Епілог»).
30. Т. Шевченко і Є. Гребінка у життєво-творчих взаєминах.
31. Життєво-творчі зв'язки Т. Шевченка з І. Котляревським.
32. Життєво-творчі зв'язки Т. Шевченка з Г. Квіткою-Основ'яненком.
33. Казахська тема у поетичній творчості Т. Шевченка.
34. Творчість Т. Шевченка в літературно-критичних оцінках П. Куліша.
35. Творчість Т. Шевченка в інтерпретаціях С. Смаль-Стоцького.

ТЕМАТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

1. Літературне, громадсько-культурне життя в рідному регіоні в першій половині XIX століття.
2. «Енеїда» І. Котляревського та «Вергилиева Енейда», виворочення наизнанку» Н. Осипова та А. Котельницького: порівняльний аспект.
3. Психологізм побутово-етнографічної поеми С. Александрова «Вовкулака».
4. Сонети О. Шпигоцького: оригінальне, авторське й запозичене в А. Міцкевича.
5. Публікації про М. Шашкевича й «Руську трійцю» на сторінках буковинської періодици.
6. «Кремуций Корд» М. Костомарова як зразок інтелектуальної драми.
7. Життєтворчість Г. Квітки-Основ'яненка в дослідженнях чернівецьких науковців.
8. Традиції К. Квітки-Основ'яненка у творчості письменників Буковини.
9. Образ Божого чоловіка в романі П. Куліша «Чорна рада» як ілюстрація релігійно-патріотичних поглядів автора.
10. Історична проза П. Куліша з погляду літературознавчої думки другої половини XIX століття.
11. Роман О. Стороженка «Марко Проклятий» як твір-застереження.
12. Поеми Т. Шевченка в оцінці С. Смаль-Стоцького.
13. Українська літературознавча наука про жанрову специфіку містерії Т. Шевченка «Великий льох».
14. Художня своєрідність поеми Т. Шевченка «Кавказ».
15. Проблеми освіти і виховання в повістях Т. Шевченка.

ТЕМАТИКА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. З'ясувати, які часописи виходили на західноукраїнських землях у першій половині XIX століття і якою була їх роль у літературному процесі того часу.
2. Проаналізувати текст поеми І. Котляревського на лексичному рівні, встановити, наскільки гармонійним виявилось поєднання у ній живої розмовної української мови з елементами старослов'янськими, російськими, польськими, латинськими.
3. Виписати основні тези зі статті С. Смаль-Стоцького «Чого стоїть для нас Котляревський?», вказати на особливості науково-критичного підходу автора до характеристики письменника.
4. Виписати основні тези статті І. Франка «Дещо про «Марусю» Л. Боровиковського та її основу», з'ясувати особливості типологічного підходу автора.
5. Схарактеризувати романтичні засади оригінальної творчості членів гуртка «Руська трійця».
6. З'ясувати, якими є образи діячів «Руської трійці» у критиці та спогадах.
7. Проаналізувати, як відбувається в романі П. Куліша «Чорна рада» взаємопроникнення реалістичної та романтичної художніх систем.
8. Схарактеризувати особливості художнього стилю А. Свидницького (на матеріалі роману «Люборацькі»).
9. Довести, що спогади сучасників Т. Шевченка є важливим чинником для глибокого пізнання його життєвого і творчого шляху.
10. Зі статті І. Франка «Темне царство» виписати цитати, що стосуються поеми Т. Шевченка «Сон». Порівняти Франкові

оцінки твору з міркуваннями про нього інших літературознавців.

11. Проаналізувати своєрідність трактування Т. Шевченком євангельського сюжету в поемі «Марія».
12. З'ясувати особливості викладання в 9 класі середньої школи лірики Т. Шевченка.
13. Проаналізувати можливості використання наочності і технічних засобів навчання при вивченні в сучасній школі творчості Т. Шевченка.
14. Ознайомитися з художніми текстами, передбаченими програмою курсу.
15. Вивчити напам'ять передбачені програмою поезії.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

Змістовий модуль 1

1. Окресліть суспільно-політичне становище України кінця XVIII – першої половини XIX століття.
2. У чому виявилась активізація культурного життя у цей час? Сформулюйте основні досягнення театрального, образотворчого, музичного мистецтва, вкажіть на їхній зв'язок із літературою.
3. Назвіть проблеми, що існували у сфері книгодрукування.
4. Яку роль відіграла журналістика (газети, журнали, альманахи, збірники) першої половини XIX століття у становленні нової української літератури?
5. Що вам відомо про початки вітчизняного літературознавства, фольклористики, мовознавства?
6. Розкажіть про особливості життєвої і творчої долі І. Котляревського.
7. Якою була історія написання, побутування, видання «Енеїди» І. Котляревського?
8. Схарактеризуйте жанрові особливості «Енеїди» І. Котляревського.
9. Доведіть, що поема «Енеїда» є джерелом пізнання суспільного життя і побуту нашого народу у другій половині ХУІІІ - на початку ХІХ століття., а також джерелом пізнання українського національного характеру.
10. У чому своєрідність проблематики першого твору нової української літератури?
11. У чому полягає художня своєрідність поеми «Енеїда» І. Котляревського?
12. Що дало підстави академікові О. Білецькому назвати «Енеїду» І. Котляревського твором «серйозним за своїм суспільним значенням»?
13. Що вам відомо про причини, які спонукали І. Котляревського написати п'єсу «Наталка Полтавка»? Якою була історія постановки і надрукування твору?

14. Назвіть українських літературознавців – дослідників життя і творчості І. Котляревського.
15. Розкажіть про жанрові різновиди байок П. Гулака-Артемовського.
16. Схарактеризуйте байки Є. Гребінки з погляду своєї сатиричної спрямованості, особливостей оповіді, мови. У чому новаторство цих творів?
17. У чому полягають особливості форми байок Л. Боровиковського?
18. Хто з українських літературознавців досліджував творчість байкарів першої половини ХІХ ст.?

Змістовий модуль 2

1. Назвіть характерні ознаки романтизму. У чому полягає своєрідність українського романтизму першої половини ХІХ ст.?
2. У чому полягає жанрово-тематична своєрідність української романтичної поезії?
3. Доведіть, що балада Л. Боровиковського «Маруся» є синтезом запозиченого сюжету й українських фольклорно-етнографічних джерел.
4. Проаналізуйте статтю І. Франка «Дещо про «Марусю» Л. Боровиковського». Який принцип застосував критик, аналізуючи твір?
5. У чому полягає естетичний ідеал А. Метлинського? Спробуйте сформулювати особливості індивідуального стилю письменника.
6. Проаналізуйте балади М. Костомарова з погляду їх ідейно-тематичної та художньої своєрідності.
7. Зіставте образні світи В. Забіли та М. Петренка, спробуйте виявити спільне й відмінне у них?
8. У чому полягає громадянський подвиг діячів «Руської трійці»?
9. Розкажіть про альманах «Русалка Дністровая» і його суспільно-культурне значення.
10. Схарактеризуйте основні мотиви лірики М. Шашкевича.

11. Доведіть, що казка М. Шашкевича «Олена» є зразком романтичної творчості.
12. У чому своєрідність літературної творчості Я. Головацького та І. Вагилевича?
13. Назвіть основні літературознавчі дослідження, присвячені життєтворчості діячів «Руської трійці».
14. Схарактеризуйте образ Сави Чалого з однойменної п'єси М. Костомарова, доведіть його романтичну природу.
15. Схарактеризуйте життєву «філософію» основних персонажів п'єси М. Костомарова «Переяславська ніч». Хто з них, на вашу думку, є найближчим до істини?
16. Яке місце посідає драматургія у творчості М. Костомарова і в історії української літератури першої половини XIX ст.?
17. Вкажіть на особливості життєво-творчої біографії Г. Квітки-Основ'яненка.
18. Які завдання ставив Г. Квітка, пишучи «Марусю», і чи виконав їх?
19. У чому виявилась ідеалізація образів Марусиних батьків (за повістю Г. Квітки-Основ'яненка)?
20. Чому про повість Г. Квітки-Основ'яненка «Конотопська відьма» І. Франко відгукнувся як про твір, який подає життя «в новочаснім сатиричнім освітленню»?
21. Розкажіть про історію написання і видання роману П. Куліша «Чорна рада».
22. У чому полягає типологічна спорідненість «Чорної ради» з «Тарасом Бульбою» М. Гоголя та історичною романістикою В. Скотта?
23. Схарактеризуйте систему образів роману «Чорна рада». У чому виявилась певна ідеалізація їх?
24. Доведіть, що в романі П. Куліша «Чорна рада» має місце взаємопроникнення реалістичної та романтичної художніх систем.
25. Якими засобами творення образів-персонажів послуговується А. Свидницький у романі «Люборацькі»?

Змістовий модуль 3

1. Назвіть усі відомі вам значущі події життєво-творчого шляху Т. Шевченка.
2. Яке місце посідає поема Т. Шевченка «Гайдаки» в контексті історичних творів автора та в українській історичній художній літературі першої половини ХІХ ст.?
3. Схарактеризуйте жанрово-композиційні особливості поеми Т. Шевченка «Гайдаки».
4. Доведіть, що Т. Шевченко показує Колівщину як загальнонародну драму.
5. Дайте загальну характеристику творчості Т. Шевченка періоду «трьох літ».
6. Розкажіть про історію написання і надрукування поем Т. Шевченка «Сон» і «Кавказ», їх місце у спадщині письменника.
7. У чому полягає своєрідність композиції, сюжету поеми Т. Шевченка «Сон»?
8. Схарактеризуйте образ України, образи ліричного героя, «царя весвітнього», землячка, царя і цариці, вельмож (за поемою Т. Шевченка «Сон»).
9. Поема «Сон» в оцінці І. Франка.
10. Розкажіть про філософське осмислення Т. Шевченком у поемі «Кавказ» образів Прометей і орла, позицію ліричного героя, зокрема його ставлення до колонізаторської політики російського царизму.
11. Які мотиви спонукали Т. Шевченка писати про жінку-страдницю, творити, за М. Рильським, «апофеоз жіночого кохання і жіночої муки»?
12. Назвіть основні елементи сюжету поеми Т. Шевченка «Катерина». Яка роль ліричних відступів у творі?
13. Характеризуючи образ Ганни з поеми Т. Шевченка «Наймичка», І. Франко назвав цю жінку натурою «незмірно глибошою» за Катерину з однойменного твору. Що дало підстави критикові для такої характеристики? Чи згодні ви з нею?

14. У чому полягає своєрідність трактування Т. Шевченком євангельського сюжету в поемі «Марія»? У чому полягає життєвий подвиг героїні?
15. Яку роль відіграє біблійна лексика, біблійна образність у поемі Т. Шевченка «Марія»?
16. Поема Т. Шевченка «Марія» в оцінці І. Франка.
17. З якою метою використав Т. Шевченко в поемі «Неофіти» легенду про переслідування перших християн?
18. Доведіть, що поема Т. Шевченка «Неофіти» спрямована на захист християнства.
19. Яке значення має поема «Неофіти» для розуміння ідейних переконань автора?
20. Хто з літературознавців досліджував життя і творчу діяльність Т. Шевченка? Окресліть їхній внесок у розвиток шевченкознавства.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

Блок I.

1. Із діяльністю яких літераторів пов'язані найважливіші явища в розвитку української естетичної думки перших десятиріч XIX ст.?

а) М. Максимовича, М. Костомарова, О. Бодяньського, М. Шашкевича;

б) М. Петренка, В. Забіли, Ю. Федьковича, Марка Вовчка?

в) І. Франка, А. Метлинського, І. Котляревського, Г. Квітки.

2. Центральна героїня твору – дівчина з народу, яка уособлює найкращі його риси:

а) Дідона з «Енеїди» І. Котляревського;

б) Наталка Полтавка з однойменної опери

І. Котляревського;

в) Маса Люборацька з роману А. Свидницького «Люборацькі».

3. Яку посаду обіймав на Запорозькій Січі батько Харка, героя поеми Я. Кухаренка «Харко, запорозький кошовий»?

а) Гетьмана;

б) Писаря;

в) Кошового.

4. Яку систему віршування використав І. Котляревський у поемі «Енеїда»?

а) Силабічну;

б) Тонічну;

в) Силабо-тонічну.

5. «Той дурень, хто дурним іде панам служити, / А більший дурень, хто їм дума угодити!» . З якого твору ці рядки?

а) Із байки П. Гулака-Артемівського «Пан та Собака»;

б) Із байки Є. Гребінки «Будяк да Конопляночка»;

в) Із балади І. Срезневського «Корній Овара».

6. Кому з українських письменників першої половини ХІХ ст. належать байки «Будяк да Конопляночка», «Рожа да Хміль», «Ячмінь», «Лебідь і Гуси», «Ведмежий суд», «Мірошник», «Рибалка»?

- а) Л. Боровиковському;
- б) П. Білецькому-Носенкові;
- в) Є. Гребінці.

7. «Дівчина помолилась Богу, поклонилась судцеві і положила бублички на стіл, а сама стала об своїм ділі розказувати та прохати. А суддя як уздрів бублики...» З якого твору ці рядки?

- а) Із повісті Г. Квітки-Основ'яненка «Козир-дівка»;
- б) Із казки М. Шашкевича «Олена»;
- в) Із оповідання П. Куліша «Дівоче серце».

8. З ким одружився Трохим Миронович Халявський, персонаж повісті Г. Квітки-Основ'яненка?

- а) З Тетясею;
- б) З Феклою Зіновіївною;
- в) З Анісією Іванівною.

9. Коли побачив світ альманах «Русалка Дністровая»?

- а) 1837 р.
- б) 1848 р.;
- в) 1798 р.

10. Назвати роки життя П. Куліша.

- а) 1814-1861;
- б) 1819-1897;
- в) 1789-1843.

11. «Я не боюсь смерті! Візьмете мене ви – мені те легко буде на душі, що за віру свою доведеться вмерти; уб'ють мене козаки – я весело мушу вмирати: знатиму, що за короля свого предаю душу!» Чиї це слова?

- а) Сави Чалого з однойменного твору М. Костомарова;
- б) Якіма Сомка з «Чорної ради» П. Куліша;
- в) Олексія Поповича з повісті Є. Гребінки «Чайковский».

12. Назвати твори із збірки П. Куліша «Досвітки».

а) «Заспів», «Національний ідеал», «Три поети», «До Тараса на Небеса»;

б) «Рідне слово», «На незабудь року 1847», «На двадцяті роковини великого похорону»;

в) «Кумейки», «Солониця», «Великі проводи», «Настуся», «Люлі-люлі».

13. Хто з персонажів «Чорної ради» П. Куліша каже І. Брюховецькому: «Убрав єси нас у шори, як сам схотів! Вивезли ми тебе на своїх старих плечах у гетьмани, а тепер ти вже без нас думаєш Україною орудовати! Недовго ж поорудуєш!»?

а) Кирило Тур;

б) Старий полковник і священник Шрам;

в) Батько Пугач.

14. Які з названих творів належать П. Кулішеві?

а) «Циган», «Орися», «Гордовита пара», «Дівоче серце»;

б) «Корній Овара», «Море», «Давно тебя, отчизна, я оставил...»

в) «Мадей», «Жулин і Калина».

15. Як склалась доля Теклі Люборацької?

а) Пішла в монастир;

б) Стала попечителем богоугодних закладів;

в) Наклала на себе руки.

16. Хто розповів дівчатам казку про те, чому високу кручу над р. Грубайлом називають Туровою (за оповіданням П. Куліша «Орися»)?

а) Старий Грива;

б) Павло Піддубень;

в) Явдоха Зубиха.

17. «У батька є гострий спис, / А довгий спис, довгий, та не сяє! / Бо як на стіні повис, / Щось довго вже в ділі не буває!» Хто автор цих рядків?

а) М. Костомаров;

б) А. Метлинський;

в) М. Шашкевич.

18. Хто з українських гетьманів є персонажем повісті М. Костомарова «Черниговка»?
- а) Петро Дорошенко;
 - б) Іван Мазепа;
 - в) Богдан Хмельницький.
19. Події, змальовані в баладі І. Вагилевича «Жулин і Калина», пов'язані з річкою...
- а) Прут;
 - б) Черемош;
 - в) Дністер.
20. Хто є автором поезії «Дивлюся на небо та й думку гадаю...»?
- а) В. Забіла;
 - б) М. Петренко;
 - в) Т. Шевченко.
21. За яких обставин загинув о. Гервасій Люборацький?
- а) Під час полювання простудився й важко захворів;
 - б) У боротьбі з польською шляхтою;
 - в) Потрапивши в полон до турків.
22. «Дайте руки, юні друзи, / Серце к серцю най припаде, / Най щезають тяжкі туги, / Ум охота най засяде». З якого твору і якого автора ці рядки?
- а) Із вірша «Заспів» П. Куліша;
 - б) Із «Слова до читателів руського язика» М. Шашкевича;
 - в) Із «Малоросійської балади» О. Шпигоцького.
23. Часові межі першого, раннього періоду творчості Т. Шевченка.
- а) 1837-1843;
 - б) 1825-1834;
 - в) 1843-1847.
24. «Плавай, плавай, лебедонько, / По синьому морю, / Рости, рости, тополенько, / Все вгору та вгору!» З якого твору ці рядки?

- а) Із «Тополі» Т. Шевченка;
б) Із «Причинни» Т. Шевченка;
в) Із балади М. Костомарова «Явір, тополя й береза».
25. Коли була вперше видрукувана поема Т. Шевченка «Гайдамаки»?
а) 1840;
б) 1841;
в) 1844.
26. «Гомоніла Україна, / Довго гомоніла, / Довго, довго кров степами / Текла-червоніла...». З якого твору Т. Шевченка ці рядки?
а) «Гайдамаки»;
б) «Гамалія»;
в) «Іван Підкова».
27. «Ой Богдане, Богданочку, / Нерозумний сину! / Подивись тепер на матір, / На свою Україну...» З якого твору Т. Шевченка ця рядки?
а) «Розрита могила»;
б) «Стоїть в селі Суботові...»
в) «Великий льох».
28. «Це той Первий, що розпинав / Нашу Україну, / А Вторая доконала / Вдову сиротину». З якого твору Т. Шевченка ці рядки?
а) «До Основ'яненка»;
б) «Розрита могила»;
в) «Сон» («У всякого своя доля...»).
29. Поема Т. Шевченка «Кавказ» присвячена ...
а) Я. де Бальмену;
б) П. Кулішеві;
в) А.О. Козачковському.
30. «У неділю вранці-рано / Поле крилося туманом; / У тумані на могилі, / Як тополя, похилилась / Молодиця молодая. / Щось до лона пригортає / Та з туманом розмовляє...» З якого твору Т. Шевченка ця рядки?
а) «Наймичка»;
б) «Катерина»;
в) «Відьма».

31. Коли Т. Шевченко написав свій вірш «Як умру, то поховайте...»?
- а) 1860 р.;
 - б) 1848 р.;
 - в) 1845 р.
32. «Встала, І всі за нею повставали / І за апостолом пішли / У катакомби». З якого твору Т. Шевченка ця рядки?
- а) «У Бога за дверима лежала сокира...»;
 - б) «Неофіти»;
 - в) «Марія».
33. У який період творчості Т. Шевченко написав вірш «Мені тринадцятий минало...»?
- а) Ранній;
 - б) Період заслання;
 - в) Період «трьох літ».
34. «І на оновленій землі / Врага не буде, супостата, / А буде син, і буде мати, / І будуть люде на землі...» З якого твору Т. Шевченка ця рядки?
- а) «І Архімед, і Галілей...»;
 - б) «Осії. Глава ХІУ»;
 - в) «Молитва».
35. Назвіть учених, які відіграли помітну роль у розвитку шевченкознавчої науки:
- а) М. Костомаров, П. Зайцев, Ю. Івакін, І. Дзюба;
 - б) Ф. Прокопович, О. Білецький, Є. Кирилюк, М. Коцюбинська;
 - в) Л. Зизаній, Є. Шаблювський, П. Федченко, Є. Сверстюк.
36. «Він добрий був син і щирий козак; лучче йому з нудьги загинути, ніж панотця навик преогорчити і золоту свою славу гряззю закаляти». Про кого з персонажів роману П. Куліша «Чорна рада» ці рядки?
- а) Про Петра Шраменка;
 - б) Про Гвинтовку;
 - в) Про Якіма Сомка.

37. У романі П. Куліша «Чорна рада» НЕ ПОРУШУЄТЬСЯ проблема
- а) взаємин між панством, старшиною і простолюдом;
 - б) збереження для нащадків фольклорної спадщини;
 - в) ролі державного діяча в суспільному житті.
38. Наскрізним композиційним прийомом у романі П. Куліша «Чорна рада» є
- а) батальні сцени;
 - б) образ дороги;
 - в) позначення дати кожної події.
39. У якому з творів ідеться про небезпеку відриву молодого покоління від народно-національного ґрунту та деморалізуючі наслідки антинародної системи освіти?
- а) У романі О. Стороженка «Марко Проклятий»;
 - б) У романі А. Свидницького «Люборацькі»;
 - в) У романі П. Куліша «Чорна рада».
40. А. Свидницький визначив жанр «Люборацьких» як
- а) Сімейна хроніка;
 - б) Хроніка 1663 року;
 - в) Історичний роман у віршах.

Блок II.

1. Назвати перший твір нової української літератури, в якому в гумористичній формі утверджується природне право українського народу на існування і самостійний розвиток, показано історичне життя й традиції, звичаї, побут, морально-етичні, естетичні погляди українського народу.
- а) Повість Г. Квітки-Основ'яненка «Маруся»;
 - б) Роман П. Куліша «Чорна рада»;
 - в) Поема І. Котляревського «Енеїда».
2. Яку систему віршування використав І. Котляревський у поемі «Енеїда»?

- а) Силабічну;
 - б) Тонічну;
 - в) Силабо-тонічну.
3. «Той дурень, хто дурним іде панам служити, / А більший дурень, хто їм дума угодити!» . З якого твору ці рядки?
- а) Із байки П. Гулака-Артемівського «Пан та Собака»;
 - б) Із байки Є. Гребінки «Будяк да Конопличка»;
 - в) Із балади І. Срезневського «Корній Овара».
4. Хто змінив Микиту Уласовича Забрюху на посаді сотника (за повістю Г. Квітки-Основ'яненка «Конотопська відьма»)?
- а) Пан Халявський;
 - б) Писар Пістряк;
 - в) Ніхто.
5. Персонажем якого твору є Параска Колпаківна?
- а) Оповідання О. Стороженка «Вуси»;
 - б) Поєми С. Александрова «Вовкулака»;
 - в) Поєми П. Котлярова «Любка, або Сватання в с. Рихмах».
6. «Оженила мати єдиначка сина, / Узяла невістку дівку-сиротину, / Взяла і не рада – вовком вовкує, Повсякчас бідну сирітку катує...» З якого вірша і якого автора ці рядки?
- а) М. Костомаров «Явір, тополя й береза»;
 - б) Л. Боровиковський «Маруся»;
 - в) П. Гулак-Артемівський «Рибалка».
7. Гетьман, який допоміг головній героїні повісті М. Костомарова «Черниговка» відстояти правду?
- а) Богдан Хмельницький;
 - б) Петро Дорошенко;
 - в) Іван Мазепа.
8. Хто з персонажів «Чорної ради» П. Куліша каже І. Брюховецькому: «Убрав еси нас у шори, як сам схотів! Вивезли ми тебе на своїх старих плечах у гетьмани, а тепер ти вже без нас думаєш Україною орудувати! Недовго ж поорудуєш!» ?

- а) Кирило Тур;
 - б) Старий полковник і священник Шрам;
 - в) Батько Пугач.
9. Які з названих творів належать П. Кулішеві?
- а) «Циган», «Орися», «Гордовита пара», «Дівоче серце»;
 - б) «Корній Овара», «Море», «Давно тебе, отчизна, я оставил...»
 - в) «Мадей», «Жулин і Калина».
10. Як склалась доля Теклі Люборацької?
- а) Пішла в монастир;
 - б) Стала попечителем богоугодних закладів;
 - в) Наклала на себе руки.
11. Семенові, героєві казки М. Шашкевича «Олена», допомогли захистити його кохану опришки на чолі з...
- а) Гонтою;
 - б) Медведюком;
 - в) Твардовським.
- 12.. «Я боронить святую церков мушу, / Бо я її послужник. Хай потягнуть / Мене в темницю, хай катують, мучать. / Не перший мученик од їх я буду...» Чиї це слова?
- а) Сави Чалого з однойменної трагедії М. Костомарова;
 - б) Отця Анастасія із «Переяславської ночі» М. Костомарова;
 - в) Якима Сомка із «Чорної ради» П. Куліша.
13. Хто був обраний гетьманом на Чорній раді 1663 року?
- а) Гнат Голий;
 - б) Хмельницький;
 - в) І. Брюховецький.
14. Що побачив Харко, запорозький кошовий, у химерному дзеркальці старої жінки (за поемою Я. Кухаренка)?
- а) Чорта;
 - б) Своє майбутнє;
 - в) Своє минуле.
15. Хто є автором балади «Рибалка»?

- а) М. Петренко;
 - б) І. Вагилевич;
 - в) П. Гулак-Артемівський.
16. Хто є автором поезії «Руська мати нас родила...»?
- а) І. Вагилевич;
 - б) М. Шашкевич;
 - в) М. Костомаров.
17. У якому з рядків усі вірші належать М. Петренкові?
- а) «Думи мої, думи мої...», «Небо (Дивлюся на небо та й думку гадаю...», «Чого ти козаче, чого ти, бурлаче...»;
 - б) «Соловей», «Гуде вітер вельми в полі...», «Повз двір, де мила живе...», «Сирота», «Пугач».
 - в) «Руська мати нас родила», «Другові», «Побратимові», «Відкинь той камінь, що ти серце тисне».
18. Де навчалась Мася Люборацька (за романом А. Свидницького «Люборацькі»)?
- а) У школі свого батька о. Гервасія Люборацького;
 - б) У пані Печержинської;
 - в) У пані Анісії Горб-Маявецької.
19. З ким боровся Мадей і його товариші (за поемою І. Вагилевича «Мадей»)?
- а) З турецькими загарбниками;
 - б) Зі шляхтою;
 - в) З уграми.
20. Коли побачило світ перше видання Шевченкового «Кобзаря»?
- а) 1841 р.;
 - б) 1840 р.;
 - в) 1847 р.
21. «Старий заховавсь / В степу на могилі, щоб ніхто не бачив, / Щоб вітер по полю слова розмахав, / Щоб люде не чули, бо то Боже слово...» Про кого ці Шевченкові рядки?
- а) Про Перебендю;
 - б) Про Г. Квітку-Основ'яненка;
 - в) Про Гамалію.

22. «Отак було / По всій Україні / Против ночі Маковія, / Як ножі святили...» З якого твору ці рядки?
- а) З поеми «Гайдамаки»;
 - б) З поезії «Розрита могила»;
 - в) З поеми «Тарасова ніч».
23. Скільки творів увійшло до першого видання «Кобзаря»?
- а) 21;
 - б) 8;
 - в) 13.
24. З якого твору Т. Шевченка ці рядки: «Світає. Край неба палає. / Соловейко в темній гаї / Сонце зустрічає»?
- а) Із поеми «Гамалія»;
 - б) Із поеми «Гайдамаки»;
 - в) Із поеми «Великий льох».
25. Де було видруковано перше видання «Кобзаря» Т. Шевченка?
- а) У Санкт-Петербурзі;
 - б) У Києві;
 - в) У Москві.
26. «Вдень лазила по смітниках, / Черепки збирала, / Примовляла, що синові / Гостинця ховала...». Про яку з Шевченкових героїнь ці слова?
- а) Про Катерину з однойменної поеми;
 - б) Про головну героїню поеми «Відьма»;
 - в) Про головну героїню поеми «Сова».
27. «Слава тобі, любомудре, / Чеху-слов'янине! / Що не дав ти потонути / В німецькій пучині / Нашій правді». Кому присвятив Т. Шевченко ці рядки?
- а) Шафарику;
 - б) Я. Гусу;
 - в) Я. де Бальмену.
28. Коли була написана поема Т. Шевченка «Кавказ»?
- а) У 1847 р.;
 - б) У 1845 р.;
 - в) У 1860 р.

29. У який період творчості Т. Шевченко написав триптих «Доля. Муза. Слава»?

- а) Ранній;
- б) Період «трьох літ»;
- в) Останній.

30. Кому належать слова, сказані про Т. Шевченка: «Десять літ він томився під вагою російської солдатської муштри, а для долі Росії зробив більше, ніж десять переможних армій»?

- а) І. Котляревському;
- б) П. Кулішеві;
- в) І. Франкові.

31. «Борітеся – поборете, / Вам Бог помагає!» З якого твору Т. Шевченка ці рядки?

- а) З поеми «Неофіти»;
- б) З поеми «Сон»;
- в) З поеми «Кавказ».

32. «Кохайтесь, чорнобриві, / Та не з москалями, / Бо москалі – чужі люде, / Роблять лихо з вами». З якого твору Т. Шевченка ці рядки?

- а) Із поеми «Юродивий»;
- б) Із поеми «Катерина»;
- в) Із послання «І мертвим, і живим...»

33. «Небогу, Її й дитяточко взяли/ І у вертеп свій принесли, / І чабани його убогі / Еммануїлом нарекли». Із якого твору Т. Шевченка ця рядки?

- а) Із поеми «Неофіти»;
- б) Із поеми «Марія»;
- в) Із поеми «Наймичка».

34. Хто з персонажів повісті «Художник» був закоханий у все червоне («Все красное! Комната красная, диван красный. Занавеси у окна красные. Халат красный и рисунок красный, все красное!...») ?

- а) Про І. Сошенка;
- б) Про К. Брюллова;
- в) Про В. Жуковського.

35. Коли Т. Шевченко написав послання «І мертвим, і живим...»?
- а) 1845 р.;
 - б) 1861 р.;
 - в) 1842 р.
36. Хто з українських громадсько-культурних діячів був почителем гімназії у Полтаві і є персонажем повісті Т. Шевченка «Близнець»?
- а) І.П. Котляревський;
 - б) Г.Ф. Квітка-Основ'яненко;
 - в) Є.П. Гребінка.
37. Яка річ висить у персонажа повісті Т. Шевченка «Варнак» Кирила на стіні і нагадує йому про минуле?
- а) Ікона;
 - б) Кайдани;
 - в) Ланцюг.
38. У якому з творів Т. Шевченка діє Марія Тарасевич?
- а) «Музикант»;
 - б) «Художник»;
 - в) «Прогулка с удовольствием и не без морали».
39. У який період творчості Т. Шевченко написав триптих «Доля. Муза. Слава»?
- а) Ранній;
 - б) Період «трьох літ»;
 - в) Останній.
40. Кому належать слова, сказані про Т. Шевченка: «Десять літ він томився під вагою російської солдатської муштри, а для долі Росії зробив більше, ніж десять переможних армій»?
- а) І. Котляревському;
 - б) П. Кулішеві;
 - в) І. Франкові.

Блок III.

1. Східноукраїнській землі у першій половині XIX ст. належали до:
 - а) Австрійської монархії;
 - б) Російської імперії;
 - в) Речі Посполитої.
2. Поява в Україні перших журналів пов'язана з:
 - а) Києвом;
 - б) Харковом;
 - в) Львовом.
3. З якого твору І. Котляревського ці слова: «Мужича правда є колюча, / А панська на всі боки гнуча»?
 - а) З «Енеїди»;
 - б) З «Наталки Полтавки»;
 - в) З «Москаля-чарівника».
4. Кому з персонажів «Енеїди» І. Котляревського належать ці рядки: «Всім світом буде управляти, / По всіх усюдах воювати, / Підверне всіх собі під спід»?
 - а) Зевсу;
 - б) Турну;
 - в) Анхізу.
5. Сцена, у якій Наталка Полтавка категорично відмовляється стати дружиною возного, а Петро віддає їй зароблені гроші, є
 - а) експозицією;
 - б) кульмінацією;
 - в) розв'язкою.
6. Персонажеві якого твору нової української літератури належать слова: «Сю штуку написав москаль по-нашому і дуже поперевертав слова»?
 - а) Василеві з повісті Г. Квітки–Основ'яненка «Маруся»;
 - б) Петрові з «Наталки Полтавки» І. Котляревського;
 - в) Писареві Пістряку з повісті Г. Квітки-Основ'яненка «Конотопська відьма».

7. Завдяки чесній праці, набожності й дотриманню норм християнської моралі стає заможною людиною
- а) Іван Брюховецький із роману П. Куліша «Чорна рада»;
 - б) Забрюха із «Конотопської відьми» Г. Квітки-Основ'яненка;
 - в) Наум Дрот із повісті Г. Квітки-Основ'яненка «Маруся».
8. У якому з варіантів усі поезії належать Є. Гребінці?
- а) «Журба», «Козак», «Рибалка», «Вивідка», «Чарівниця»;
 - б) «Недуг», «Скала», «Черные очи», Украинский бард», «Українська мелодія»;
 - в) «Бандура», «До вас», «Степ», «Спис», «Чарка».
9. Наум Дрот із повісті Г. Квітки-Основ'яненка «Маруся» не дав дозволу на одруження Марусі через те, що Василь
- а) наймит;
 - б) буде змушений піти в солдати на 25 років;
 - в) не їхнього соціального статусу, городянин.
10. «Я боронить святую церков мушу, / Бо я її послужник. Хай потягнуть / Мене в темницю, хай катують, мучать. / Не перший мученик од їх я буду...» Чиї це слова?
- а) Сави Чалого з однойменної трагедії М. Костомарова;
 - б) Отця Анастасія із «Переяславської ночі» М. Костомарова;
 - в) Якіма Сомка із «Чорної ради» П. Куліша.
11. Твір, типологічно споріднений із «Тарасом Бульбою» М. Гоголя та історичною романістикою В. Скотта:
- а) «Чорна рада» П. Куліша;
 - б) «Пан Халявский» Г. Квітки-Основ'яненка;
 - в) «Переяславська ніч» М. Костомарова.
9. Кого з персонажів п'єси М. Костомарова «Сава Чалий» можна поіменувати подвійним зрадником і провокатором?
- а) Гната Голого;
 - б) Саву Чалого;
 - в) Герцика.
10. Хто є автором балади «Рибалка»?
- а) М. Петренко;
 - б) І. Вагилевич;
 - в) П. Гулак-Артемівський.

11. «Аж ось за отцевські і материнські молитви дав їм Бог і дочечку. Та й раді ж були обоє, і Наум, і Настя...». З якого твору ці рядки?

- а) «Наталки Полтавки» І. Котляревського;
- б) «Марусі» Г. Квітки-Основ'яненка;
- в) «Черниговки» М. Костомарова.

12. «Отгуп у канаві викопаю йому гарненьку ямку, положу його любенько... Та разом землею і засиплю, і гробик виведу; воно і не зчується, мов засне...» З якого твору ця рядки?

- а) Із «Люборацьких» А. Свидницького;
- б) Із «Сердешної Оксани» Г. Квітки-Основ'яненка;
- в) Із «Жулина і Калини» І. Вагилевича.

13. Яка із балад Л. Боровиковського написана за мотивами пісні «Ой не ходи, Грицю...»?

- а) «Вивідка»;
- б) «Маруся»;
- в) «Чарівниця».

14. Коли побачив світ альманах «Русалка Дністровая»?

- а) 1837 р.
- б) 1848 р.;
- в) 1798 р.

15. У якому з варіантів відповіді значаться прізвища діячів гуртка «Руська трійця»?

- а) Т. Шевченко, М. Костомаров, П. Куліш;
- б) М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький;
- в) П. Гулак-Артемівський, І. Срезневський, Г. Квітка-Основ'яненко.

16. Назвати роки життя П. Куліша.

- а) 1814-1861;
- б) 1819-1897;
- в) 1789-1843.

17. «Не всидів би у своїй парафії, чуючи, як лється дірна йому кров за безбожний глум польських консистентів... над українцями, за наругу католиків і уніатів над греко-руською вірою». Про кого з персонажів роману П. Куліша «Чорна рада» ці рядки?

- а) Про Петра Шраменка;
 - б) Про Якіма Сомка;
 - в) Про Івана Шрама.
18. «... Здоровенний козарлюга. Пика широка, засмалена на сонці; сам опасистий; довга, густа чуприна, піднявшись перше вгору, спадала за ухо, як кінська грива; уся довгі, униз позакручувані, аж на жупан ізвисали; очі так і грають...» Про кого з персонажів роману П. Куліша «Чорна рада» ці рядки:
- а) Про Кирила Тура;
 - б) Про Петра Шраменка;
 - в) Про Івана Брюховецького.
19. «Він добрий був син і щирий козак; лучче йому з нудьги загинути, ніж панотця навек преогорчити і золоту свою славу гряззю закаляти». Про кого з персонажів роману П. Куліша «Чорна рада» ці рядки?
- а) Про Петра Шраменка;
 - б) Про Гвинтовку;
 - в) Про Якіма Сомка.
20. У романі П. Куліша «Чорна рада» НЕ ПОРУШУЄТЬСЯ проблема
- а) взаємин між панством, старшиною і простолюдом;
 - б) збереження для нащадків фольклорної спадщини;
 - в) ролі державного діяча в суспільному житті.
21. Наскрізним композиційним прийомом у романі П. Куліша «Чорна рада» є
- а) батальні сцени;
 - б) образ дороги;
 - в) позначення дати кожної події.
22. У якому з творів ідеться про небезпеку відриву молодого покоління від народно-національного ґрунту та деморалізуючі наслідки антинародної системи освіти?
- а) У романі О. Стороженка «Марко Проклятий»;
 - б) У романі А. Свидницького «Люборацькі»;
 - в) У романі П. Куліша «Чорна рада».

23. А. Свидницький визначив жанр «Люборацьких» як
- а) Сімейна хроніка;
 - б) Хроніка 1663 року;
 - в) історичний роман у віршах.
24. «Привітай же, моя ненько, / Моя Україно, / Моїх діток нерозумних, / Як свою дитину». З якого твору Т. Шевченка ці рядки?
- а) «Думи мої, думи мої...»
 - б) «Я не нездужаю, нівроку...»
 - в) «Три літа».
25. «Махнув ножем - / І дітей немає! / Попадали зарізані. / «Гату! – белькотали...». З якого твору Т. Шевченка ці рядки?
- а) «Кавказ»;
 - б) «Гайдамаки»;
 - в) «Єретик».
26. «Раз добром нагріте серце / Вік не прохолоне...» З якого твору Т. Шевченка ці рядки?
- а) «Сон» («У всякого своя доля...»);
 - б) «Минають дні, минають ночі...»
 - в) «Ну, що б, здавалося, слова».
27. Хто з Шевченкових героїв був засуджений до аутодафе?
- а) Я. Гус;
 - б) Я. Жижка;
 - в) І. Гонта.
28. Де було видрукувано перше видання «Кобзаря» Т. Шевченка?
- а) У Санкт-Петербурзі;
 - б) У Києві;
 - в) У Москві.
29. Скільки творів увійшло до першого видання «Кобзаря»?
- а) 21;
 - б) 8;
 - в) 13.
30. Шевченко присвятив Жуковському

- а) «Катерину»;
б) «Кавказ»;
в) «І мертвим, і живим, і ненарожденним...»
31. «А я в попа обідала, - / Сирітка сказала...» З якого твору Т. Шевченка ці рядки?
- а) «На Великдень, на солomé...»;
б) «Зацвіла в долині червона калина...»;
в) «Сон («На панщині пшеницю жала...»)
32. Гонта і Ярема – герої твору Шевченка
- а) «Катерина»;
б) «Сон» («У всякого своя доля...»)
в) «Гайдамаки».
33. НЕ Є ідеєю поеми «Гайдамаки» Шевченка:
- а) заклик до єднання слов'янських народів;
б) засудження війни Російської імперії з кавказькими народами;
в) необхідність перегорнути трагічну сторінку історії, посучасному оцінити минуле.
34. «За горами гори, хмарою повиті, / Засіяні горем, кровію політі». З якого твору ці рядки:
- а) «Сон» («У всякого своя доля...»);
б) «Як умру, то поховайте...»;
в) «Кавказ».
35. «Малого сліду не покину / На нашій славній Україні, / На нашій – не своїй землі». Із якого твору Шевченка ці рядки:
- а) «Мені однаково...»;
б) «Гайдамаки»;
в) «Марія».
36. Що подарувала Магдалена варнакові Кирилу перед тим, як він мав відбувати своє покарання (за повістю Т. Шевченка «Варнак»)?
- а) Перстень;
б) Біблію;
в) Хустинку.

37. «Він був самоуком – і вказав нові, світлі і вільні шляхи професорам і книжним ученим...» Хто відгукнувся так про Т. Шевченка?

- а) М. Лисенко;
- б) М. Добролюбов;
- в) І. Франко

38. Кому Т. Шевченко присвятив поему «Неофіти»?

- а) В. Жуковському;
- б) М. Щепкіну;
- в) І. Сошенку.

39. Хто є основоположником нової української літератури?

- а) Г. Сковорода;
- б) Т. Шевченко;
- в) Г. Квітка-Основ'яненко.

40. З якого твору Т. Шевченка ці рядки: «Учітесь, читайте, / І чужому научайтесь, / Й свого не цурайтесь»?

- а) «Кавказ»;
- б) «Три літа»;
- в) І мертвим, і живим...».

ЕКЗАМЕНАЦІЙНІ ПИТАННЯ

Блок 1

1. Розкрити особливості суспільної та духовної атмосфери в Україні в кінці XVIII – першій половині XIX століття.
2. Довести, що розвиток вітчизняної журналістики в першій половині XIX століття був органічно пов'язаний із тогочасним літературним процесом.
3. Назвати найвидатніші досягнення українського літературознавства, фольклористики, мовознавчої науки у першій половині XIX століття, окреслити їхній вплив на розвиток письменства.
4. Схарактеризувати основні стильові течії, напрями в українській літературі першої половини XIX століття, відповідь проілюструвати конкретним художнім матеріалом.
5. Назвати характерні риси просвітительського (раннього) реалізму, відповідь проілюструвати конкретним художнім матеріалом.
6. Розповісти про життєво-творчий шлях І. Котляревського, окреслити місце письменника в історії української літератури.
7. Довести, що поема І. Котляревського «Енеїда» є важливим літературним, суспільним та політичним явищем.
8. Довести, що драматургія І. Котляревського – явище новаторське.
9. Довести, що послідовники і наслідувачі І. Котляревського (П. Білецький-Носенко, С. Александров, К. Думитрашко, П. Кореницький, Я. Кухаренко, К. Пузіна) своєю творчістю сприяли розвитку української літератури.
10. Схарактеризувати внесок П. Гулака-Артемовського в розвиток жанрів балади та байки.
11. Схарактеризувати постать Л. Боровиковського як першого українського поета-романтика і як байкаря.
12. Розповісти про шляхи розвитку української байки в першій половині XIX століття.

13. Довести, що байкарська творчість Є. Гребінки була новаторським явищем і її високо поцінував І. Франко.
14. Назвати основні риси романтизму, окреслити тематично-стильові течії в українській романтичній поезії першої половини XIX століття, відповідь проілюструвати конкретним художнім матеріалом.
15. Схарактеризувати поетичну творчість А. Метлинського, окреслити естетичний ідеал її автора.
16. Схарактеризувати основні мотиви лірики Віктора Забіли та Михайла Петренка, відповідь проілюструвати конкретним художнім матеріалом.
17. Розповісти про культурне відродження на західноукраїнських землях, роль у ньому гуртка «Руська трійця» та альманаху «Русалка Дністровая».
18. Схарактеризувати постаті Я. Головацького та І. Вагилевича як літераторів та культурних діячів.
19. Розповісти про оригінальну літературну творчість М. Шашкевича, відповідь проілюструвати конкретним художнім матеріалом.
20. Довести, що драматургія Г. Квітки-Основ'яненка є самобутнім явищем в українській літературі.
21. Довести, що «українські опери» першої половини XIX століття стали самобутніми сторінками української літератури.
22. Схарактеризувати історичну драматургію М. Костомарова як явище романтизму.
23. Розповісти про життєво-творчий шлях Г. Квітки-Основ'яненка, означити місце письменника в історії української літератури.
24. Дати загальну характеристику бурлескно-реалістичної прози Г. Квітки-Основ'яненка, докладніше схарактеризувати його повість «Конотопська відьма».
25. Довести, що культ почуття та культ людської особистості домінують у сентиментально-реалістичній прозі Г. Квітки-Основ'яненка.
26. Розповісти про життєво-творчий шлях та світоглядні орієнтири П. Куліша, окреслити місце письменника в літературному, духовному житті українського народу.

27. Схарактеризувати основні мотиви поезії П. Куліша, відповідь проілюструвати конкретним художнім матеріалом.
28. Схарактеризувати ідейно-тематичний зміст, образи-персонажі роману П. Куліша «Чорна рада», вказати на місце твору в історії українського письменства.
29. Схарактеризувати ранню малу прозу П. Куліша як явище романтичне.
30. Схарактеризувати прозу Олекси Стороженка в аспекті її морально-етичної проблематики.
31. Схарактеризувати роман А. Свидницького «Люборацькі» як родинну і національну драму.
32. Довести, що роман Г. Квітки-Основ'яненка «Пан Халявський» є твором сатиричним.
33. Дати загальну характеристику російськомовній прозі Є. Гребінки, докладніше проаналізувати один твір (за вибором).
34. Схарактеризувати проблематику та образ головної героїні історичної повісті М. Костомарова «Черниговка».
35. Розповісти про життєвий шлях Т. Шевченка, періоди його творчості, окреслити місце письменника в літературному і духовному житті українського народу.
36. Схарактеризувати лірику і балади Т. Шевченка раннього періоду творчості в аспекті тематики й художніх особливостей.
37. Схарактеризувати соціально-побутові поеми Т. Шевченка раннього періоду творчості, відповідь проілюструвати конкретним художнім матеріалом.
38. Схарактеризувати історичні поеми Т. Шевченка раннього періоду в аспекті проблематики.
39. Обґрунтувати твердження про п'єсу Т. Шевченка «Назар Стодоля» як першу в українській літературі соціальну драму, створену на матеріалі історичної минувшини.
40. Схарактеризувати лірику Т. Шевченка періоду «трьох літ» в аспекті проблематики.
41. Обґрунтувати жанрову своєрідність поеми Т. Шевченка «Сон» («У всякого своя доля...»), проаналізувати систему образів-персонажів твору.

42. Схарактеризувати поему Т. Шевченка «Кавказ» в аспекті ідейно-тематичного змісту та образної системи.
43. Схарактеризувати поему-містерію Т. Шевченка «Великий лях» в аспекті проблематики й образної системи.
44. Схарактеризувати проблеми виховання нації в посланні Т. Шевченка «І мертвим, і живим...».
45. Розглянути соціально-побутові поеми Т. Шевченка періоду «трьох літ» в аспекті їх морально-етичної проблематики.
46. Схарактеризувати провідні мотиви лірики Т. Шевченка періоду заслання, відповідь проілюструвати конкретним художнім матеріалом.
47. Дати загальну характеристику поемам Т. Шевченка періоду заслання, докладніше проаналізувати один твір (за вибором).
48. Схарактеризувати повісті Т. Шевченка «Художник» і «Музикант», зацентрувавши на змалюванні автором долі творчої людини в несправедливому суспільстві.
49. Довести, що в повістях «Варнак», «Княгиня», «Прогулка з удовольствием и не без морали» Т. Шевченко викриває кріпосництво у сфері морально-етичній.
50. Здійснити порівняльний аналіз двох творів Т. Шевченка: поеми «Наймичка» і повісті «Наймычка».
51. Схарактеризувати повість Т. Шевченка «Близнець», назвати інші прозові твори письменника на тему виховання.
52. Довести, що «Журнал» («Щоденник») Т. Шевченка має важливе значення для вивчення біографії, суспільно-політичних, естетичних і філософських поглядів автора.
53. Довести, що поема Т. Шевченка «Неофіти» є твором алегоричним.
54. Схарактеризувати основні мотиви лірики Т. Шевченка останнього періоду творчості, відповідь проілюструвати конкретним художнім матеріалом.
55. Схарактеризувати поему Т. Шевченка «Марія» як твір соціально-філософський.
56. Назвати основні досягнення вітчизняного шевченкознавства, окреслити внесок І. Франка, а також науковців Буковини в його розбудову.

Блок 2

1. Прочитати напам'ять і проаналізувати початковий уривок із поеми І. Котляревського «Енеїда».
2. Прочитати напам'ять і проаналізувати уривок із третьої частини поеми І. Котляревського «Енеїда».
3. Прочитати напам'ять і проаналізувати байку Є. Гребінки «Ведмежий суд».
4. Прочитати напам'ять і проаналізувати поезію В. Забіли «Гуде вітер вельми в полі...».
5. Прочитати напам'ять і проаналізувати вірш М. Шашкевича «Руська мати нас родила...».
6. Прочитати напам'ять і проаналізувати початковий фрагмент із балади Т. Шевченка «Причинна».
7. Прочитати напам'ять і проаналізувати фрагмент із балади Т. Шевченка «Причинна» (від слів «О Боже мій милий...» до «Таке її щастя, така її доля»).
8. Прочитати напам'ять і проаналізувати уривок із балади Т. Шевченка «Тополя».
9. Прочитати напам'ять і проаналізувати фрагмент із поезії Т. Шевченка «Думи мої, думи мої...».
10. Прочитати напам'ять і проаналізувати фрагмент із поеми Т. Шевченка «Катерина».
11. Прочитати напам'ять і проаналізувати уривок із поеми Т. Шевченка «Гайдамаки».
12. Прочитати напам'ять і проаналізувати поезію Т. Шевченка «Як умру, то поховайте...»
13. Прочитати напам'ять і проаналізувати поезію Т. Шевченка «Розрита могила».
14. Прочитати напам'ять і проаналізувати уривок із поеми Т. Шевченка «Сон» (від слів «У всякого своя доля...» до «Адамові діти»).
15. Прочитати напам'ять і проаналізувати фрагмент із поеми Т. Шевченка «Кавказ».
16. Прочитати напам'ять і проаналізувати фрагмент із послання Т. Шевченка «І мертвим, і живим...».

17. Прочитати напам'ять і проаналізувати поезію
Т. Шевченка «Садок вишневий коло хати...».
18. Прочитати напам'ять і проаналізувати поезію
Т. Шевченка «Мені однаково...».
19. Прочитати напам'ять і проаналізувати поезію
Т. Шевченка «Якби ви знали, паничі...».
20. Прочитати напам'ять і проаналізувати поезію
Т. Шевченка «Мені тринадцятий минало...».
21. Прочитати напам'ять і проаналізувати поезію
Т. Шевченка «І виріс я на чужині...».
22. Прочитати напам'ять і проаналізувати поезію
Т. Шевченка «Сонце заходить, гори чорніють...».
23. Прочитати напам'ять і проаналізувати поезію
Т. Шевченка «Тече вода з-під явора...».
24. Прочитати напам'ять і проаналізувати поезію
Т. Шевченка «Я не нездужаю, нівроку...».
25. Прочитати напам'ять і проаналізувати поезію
Т. Шевченка «Один у другого питаєм...».
26. Прочитати напам'ять і проаналізувати поезію
Т. Шевченка «Сон» («На панщині пшеницю жала...»).
27. Прочитати напам'ять і проаналізувати поезію
Т. Шевченка «Плач Ярославни».
28. Прочитати напам'ять і проаналізувати поезію
Т. Шевченка «Марку Вовчку».

Додаток

СТЕПАН СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ «ЧИМ ЄСТЬ ДЛЯ НАС КОТЛЯРЕВСКИЙ?»

Відчит на ювілейнім поранку в Чернівцях дня 3-го грудня 1898
(Буковина. – 1898. – Ч. 141, 142-143).
(Фрагменти)

/.../ В тяжкім лихоліттю, яке постигло Русь-Україну по утраті своєї самостійности, коротаючи цілими віками своє жите в чужім ярмі, утратила вона помалу майже всі висші верстви суспільности: заможних панів, купців, промисловців, що покликані і мають можливість займатися культурною роботою, бо ті для власної вигоди пристали до чужих народів, а рідне руске слово і руский рід пішли у них в поневіркі.

Такий образ руского народу представляєся нам на Буковині, на Угорщині, в Галичині, за кордоном на Волині, в Київщині і на Поділю. Здавалося, що рід руский засуджений на неминучу загладу.

Трохи инакше було за Дніпром, в Гетьманщині, т. зн. в тій часті України, що 250 літ тому взад за гетьмана Хмельницького сполучилася з Московщиною. Бо хоть і там нівечила Московщина давну волю, хоть і там запровадилася паньщина-кріпацтво, все-таки потомки давньої старшини козацкої і козаків тоді ще не відцуралися були свого народу, говорили, як і нарід, по-руски, заховували давні звичаї і обичаї народні, і як уміли, так промишляли про рідний край. Із такої-то невідчуженої шляхти походить Іван Котляревський, що тому 100 літ обдарував руский нарід першою широ народною книжкою, своєю «Енеїдою», що перший заговорив до руского народу і в книжці рідним его словом.

Хоть у нас на Русі і перед Котляревским через 800 літ писалися, ба навіть друкувалися книжки, то ніхто доси з русинів не посмів уживати в книжках своєї рідної рускої мови, а укладалися ті книжки або мовою церковною, або мовою вправді

трохи більше зрущеною, але все-таки не щиро народною, бо основу тої мови становила церковнословенщина. /.../

Аж Котляревський робить великий перелом. Він заводить рідне народне слово в книжку зовсім не на те, щоб з простого народу посміятися. Він заводить в письменні твори рідну руску мову загально і виключно. Та не кінець на тім: він висміває той «письменський», «скубентський» і «філософський», «канцелярський» язик, яким доси в книжках писалося. А се робить він для того, аби відкрити рускому народови новий світ думок. В тім спочиває величезна заслуга Котляревського для руського народу, для его мови, для его культури, для его духовного розвитку. Бо чудо-диво сталося: що сила збройна не змогла, чого не в силі була зробити віра, се довершила жива народна руска мова, заведена в книжку Іваном Котляревським. Вона із маси людей зробила народ, вона помимо граничних стовпів з'єднала руский народ, вона привернула до народу інтелігенцію і застала її віддати свої духові сили на услуги, вона витягає той нарід з пониження, провадить его до сили, поваги і до значіння. Одним словом, з «Енеїдою» Котляревського, з заведенем в книжку живої щиро народної рускої мови починаєся в рускім народі нове жите.

/.../ В своїй «Енеїді» і в других своїх творах «Наталці-Полтавці» і «Москалю-чарівнику» він перший на Руси-Україні змалював живих людей, дійсне, живе жите, і то так вірно і виразисто, що в тих письмах-малюнках Котляревського побачила і пізнала себе вся Україна.

І се друга величезна заслуга Котляревського, що він зробив і той важний перелом в рускім письменстві. Своїми творами він перший заспокоїв вповні поетичні потреби руського народу.

Отсими двома важними змінами, які зробив Котляревський в письменстві рускім: заведенем в книжки народної мови замість церковно-словенщини і зверненем до дійсности, до живого житя станув Котляревський на самім чолі нової доби в розвитку руського народу і вже тим самим поставив собі вікопомний памятник на Руси-Україні.

Але ж бо, окрім того, і самі єго твори такі, що по нинішній день не втратили свіжости, бо в них з великим талантом і вірністю зображене жите руского народу і висказано із глупини душі народу те, що в нім накіпало і наболіло, що в ній живого і ліпшого ворушилось.

/.../ Найліпший лік на хиби суспільности була і є добродушна, весела посмішка, представлене тих хиб з смішного боку так, щоби висміяний сам сміявся і притім зразу і незчужся, що сам з себе смієся: відтак сміх крізь сльози, котрий викликує опам'ятане. Тим ліком послужився Котляревський в своїй «Енеїді»: він заставив людей самих з себе сміятися, своїх негідних вчинків встидатися, бажаючи таким чином хиби суспільности викорінити, а єї саму морально уздоровити і обновити. Аби се зробити так, щоб нікого не діткнути, вибирає він чужу основу, а на тій чужій основі тче пречудно образ сумний України. Ми бачимо в тім образі Енея з єго українською громадою, як він по знищеню своєї вітчини – щось ніби Хмельницький з своїм козацтвом по нещасній битві під Берестечком – іде в світ шукати собі і своїй громаді другу вітчину, будувати нову державу. Еней блукає по світі довго, терпить, щоправда, всяке лихоліте: бурю, пожар кораблів, переслідованя можних ворогів, але ж бо і єго правдиво козацка вдача стоїть єму часто на перепоні до осягнення призначія народу. Бо як лиш трошки єму де-небудь ліпше гоститься, то він вже і забуває на своє велике завдане придбати для себе і для свого народу осібне царство. Він гуляка, жите єго і єго громади – загалом взявши, порожне, без ніякої висшої ідеї, сходиться їм на забавах, гостинах, досвітках, вечерницях, весілях, поминках, особливо на п'ятиках весело, безжурно... Аж як припече біда, тоді він з українцями проворностю і завзятем доказують чуда.

Нарешті добиваєся він до обіцяної землі – щось ніби до Московщини.

Ми бачимо в тім образі самих лихих керманичів державних із всякими їх урядниками, як вони уживають розкошів без міри, п'ють без пам'яти, як ними коверзують жінки, як вони роблять людям справу не по справедливости...
/.../

Ми бачимо в загалі велику неморальність особливо між висшими верствами суспільности, зіпсуте обичаїв всіх верств, багато ріжних гріхів людских. Се малює Котляревський яскравими красками особливо в образі пекла і ставляє перед очі людей всі їх хиби на те, аби їх побачили і стали людьми; він перший кличе немов словами Тарасового посланія: «Схаменіться, будьте люди, бо лихо вам буде!».

/.../ Заповняючи дальше пекло всіма дерунами, брехунами, зводниками, шахраями, багатими та скупими, п'явками людскими і т. д., і заставляючи тим чином людей соромитися за такі вчинки, він zarazом виступає речником людяности, справедливости, любви між людьми, о законности в державі, зве всіх до поправи, до поступу.

/.../ Особливо ж виступає Котляревський против всякого звірського насильства, против війни. На однім місци зачисляє він війну до мирянских лих, що нас без милости морять, а єї наслідки фізичні і моральні представляє він так:

Війна в кровавих ризах тут,
За нею рани, смерть, увіча,
Безбожність і безчоловічя,
Хвіст мантиї єї несуть.

В «Енеїді» бачимо также щиру любов Котляревського до рідного народу, до отчизни, до рідної землі України. /.../

Він плаче над тим, що

Ми всі, як бач, народ хрещений
Волочимся без талану.

Він рад додати українцям охоти і відваги постояти за вітчизну:

Що скаже світ про нас, трояни?
Що ми шатерники, цигани,
Що ми трусливіші жидів!
А князь наш бідний що помислить?
Адже ж за воїнів нас числить,
За внуків славніших дідів!

/.../ Котляревський перший відсвіжує в пам'яті українців славу минувшину України з єї могучими гетьманами,

полковниками, козаками, а нагадує також і другим те, що козарлюги зробили їм славні услуги...

Пробудивши своєю «Енеїдою» Русь-Україну до нового життя, розібравши і розворушивши сумліне особливо висших слоїв суспільности, Котляревський в других своїх творах, в «Наталці-Полтавці» і «Москалю-чарівнику» вказує на те, що єсть для кого працювати, є нарід, добрий нарід, з непорочним ще серцем.

Є в народі такі Наталки, що як єго Наталка «розумна, моторна і до великого діла дотепна», «добре серце», що «поважає матір свою, шанує всіх старших себе», «трудяща, рукодільниця, що й себе і матір свою на світі держить», що найбільшу вагу кладе на своє добре ім'я|/.../

Є такі Петри, що, як єго Петро, «хлопець добрий, проворний і роботящий», що так високо моральний, що не хоче «поселяти несогласія в селі та научати дочку не слухати матери», а такий добрий, що все, що принадбав, віддає другому... і годен з любови посвятити своє життя для другого.

Є такі Тетяни, що, як Тетяна Котляревского в «Москалю-чарівнику», «жінка умна і честних правил», «добра, вірна, що боїться Бога і любить свого чоловіка як саму себе», що у неї «здоровий розсудок і проста чеснота».

Є такі Михайли, що здеморалізованим паничам дають високо моральну науку «почитати матір свою, поважати старших себе, не обиджати нікого».

Є взагалі люди, що «коли діло піде, щоб добро зробити, то один перед другим хапаються!»

З того бачимо, як високо цинив Котляревський простий нарід, в яким гарнім світлі представив він єго.

Але все лихо народу і Руси-України лежить в тім, що інтелігенція і взагалі все те, що лиш трохи підхопиться висше, відстає від народу, а, чужиною здеморалізоване, деморалізує нарід.

І тому виводить нам Котляревський перед очи такого возного Тетерваковського, що «помазався паном і хапун такий, що і з рідного батька шкіру злупить», що вже і «говорить з письменна» так, що єго нарід не розуміє, що завсігди «готов

брехнути для обману» і «кому хочеш позов заложити і контрверсії сочинити», що /.../ нарікає на то, що «даже і в повітовім суді, і во всіх присутственных містах унініє возпослідовало; малійшая проволочка або прижимочка просителю, як водилось перше, почитается за уголовное преступленіє, а взяточок, сиріч винужденний подарок весьма очень іскусно у істця или отвітчика треба виканючити», що «тепер и при некрутських наборах вовся не той порядок ведеться», за через що «трудно єму становиться жити на світі».

Виводить Котляревский ще і того Финтика на сцену, що также вийшов з народу, а відтак цураєся навіть своєї рідної матери і вносить лиш розпусту в село. Він «дурак письменний, пронира і крючок, і хапун отмінний». Єму, що прийшов з міста на відпустку додому на село, «скучно сидить дома і займається матушкою, бо она проста, во всем по-старосвітськи поступає, рано обідає, рано спать ложиться, рано просипається і, что всего для меня несносніє, что в нинішное просвіщенное время одівається по-старинному і носить очіпок, намітку, плахту і прочіє мужичіє наряди». Він, лизнувши трохи науки та отираючися трохи з панами, забув, а властиво не хоче вже і по-своєму говорити, а все лиш дивачною канцелярскою мовою. Такому недоукови, що стався відступником, що встидаєся своєї рідної мови, ба навіть своєї рідної матери, вносить в народ все лихо, згнилизну, зіпсуте моральне, найбільша кара та, яку придумав для него Котляревский в «Москалю-чарівнику», що він нарешті упокоряєся перед тим народом, котрого погорджав, приймає від него науку і обіцяє єму поправу. І які важкі докори падають з уст народу (Тетяни) супроти інтелігенції: «Ви учені та письменні – які ви лукаві. Нехай уже ми, прості люди, коли і проступимось иноді, то нам і Бог вибачить; а вам [зн., письменним та ученим] се відомо [зн., що гріх, а що сором], зате вам буде сто погібелей» /.../.

Тетерваковського і Финтика виводить Котляревский также ще і задля того на сцену, аби поставити начальство перед очи, яким-то старшинам повірює воно долю чесних та бідних селян. Тим виступає Котляревский і тут так само, як в «Енеїді», в обороні упосліджених і покривджених мужиків против п'явок

людських, котрі все і всюди той нарід визискують і обдирають, а котрих сила сягає аж глибоко в родинні зв'язи.

У народу є вправді багато відпорної сили моральної проти деморалізації, ширеної такими паничами, але виборний Макогоненко виведений на те, щоб знов на нім показати пагубний вплив таких Тетерваковських і Финтиків. Макогоненко тішиться, що «нам, простому народови, буде добре, коли старшина буде богобоязлива і справедлива, не допускати письменним п'явкам кров із нас смокати» /.../

І з того висновок такий: нехай лиш інтелігенція не цураєся народу, привернеся цілим серцем до него, нехай працює над ним і для него, скріплює єго моральні і культурні змаганя, а тоді повстане «великий і завзятий рід» українців і українці на своїй землі «будуть жити, як в раю».

Отсе ті високо взнеслі моральні і людяні засади і провідні думки, які перший Котляревський зацепив в серце висших, письменних і учених могутнійших слоїв рускої суспільности, аби їх повернути до народу. Бо для них писав Котляревський свої твори: для панів, духовних, козаків і міщан. Лиш ті кляси суспільности були тоді народом, а мужики-крепаки не мали в публичному житю значеня. Отже, до тих кляс суспільности, що мали свободу діланя і могли щось зробити, а знов з другого боку найбільше улягли деморалізації, відзиваєся Котляревський і накликає їх до культурної праці між руским народом. /.../

Навчальне видання

Лідія Михайлівна **Ковалець**

**ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ**

Навчально-методичний посібник

Відповідальний за випуск *Мальцев В.С.*
Літературний редактор *Лукул О. В.*
Технічний редактор *Чораєва Г.К.*
Дизайн обкладинки *Ковалець Тарас*

Підписано до друку 10.11.2021. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк різнографічний. Умов.-друк. арк. 5,5.
Обл.-вид. арк. 5,9. Тираж 50. Зам. Н-120.
Видавництво та друкарня Чернівецького національного університету.
58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.
e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002.